Goda idrottsliga utvecklingsmiljöer

En studie av miljöer som är framgångsrika i att utveckla elitidrottare

PG Fahlström, Mats Glemne och Susanne Linnér

FoU-rapport 2016:6

Goda idrottsliga utvecklingsmiljöer

En studie av miljöer som är framgångsrika i att utveckla elitidrottare

PG Fahlström, Mats Glemne och Susanne Linnér

Riksidrottsförbundet

FoU-rapport 2016:6
Du finner FoU-rapporter utgivna av Riksidrottsförbundet på: www.rf.se/forskning

Författare: PG Fahlström, Mats Glemne och Susanne Linnér
Formgivning: Catharina Grahn, ProduGrafia
Foto: Bildbyrån

ISBN: 978-91-87385-17-9

Innehåll

Förord 4

Sammanfattning 6

DEL I – INLEDNING OCH TIDIGARE FORSKNING 7

1. Bakgrund 8
Undersökningens syfte 9

2. Goda idrottsmiljöer för talangutveckling – forskningsöversikt 10
Talangutveckling och vägarna till elitnivå 10
Talangutveckling i relation till miljön 12
Talangutvecklingsmiljöer 14

3. Goda miljöer för idrottslig utveckling – teoretiska perspektiv 20
Den idrottsliga utvecklingsmiljöns påverkbara faktorer – en arbetsmodell 20

4. Undersökningens uppläggning 24
Instrument och urval 24
Datainsamling och bearbetning 25
Bedömning av projektets trovärdighet och källor 25

DEL II – RESULTAT DE FRAMGÅNGSRIKA UTVECKLINGSMILJÖERNA 27

1. Förbundsstudien – en studie i 12 idrotter 28
Kapitlets disposition och resultat 28
Sammantagna slutsatser 35

2. Miljöstudien – fördjupade studier i sex idrotter 37
Kapitlets disposition och resultat 37
Sammantagna slutsatser 48

DEL III – SAMMANFATTANDE ANALYS, DISKUSSION OCH UTVECKLINGSFRÅGOR 51

1. Analys utifrån de teoretiska perspektiven 52
Sociala faktorer 53
Organisation, kultur och materiella resurser 54
Coachernas idrottsliga och pedagogiska kompetens 56

2. Coachen som pedagog 58

3. En utvecklad arbetsmodell 60

4. Vidare forskning 62

5. Utvecklingsfrågor för idrotten 63
Sociala faktorer 63
Organisation, kultur och materiella resurser 63
Coachernas idrottsliga och pedagogiska kompetens 64

Referenser 66

Bilaga: Undersökningens uppläggning – utvecklad beskrivning 69

Förord

2008 publicerades de första resultaten av en internationell omfattande komparativ studie som sökte svaret på vad som egentligen ligger bakom elitidrottslig framgång, i framför allt olympiska sammanhang. Studien hade, och har alltjämt, namnet SPLISS och identifierade nio pelare, policyfaktorer, som kan användas för värdering av ett lands elitidrottsliga system. Sverige valde i ett tidigt skede att stå utanför SPLISS och istället initierade Riksidrottsförbundet egna studier inom liknande områden. Svar skulle sökas på frågan – vad föder egentligen framgång? Detta blev till två studier som Linnéuniversitetet fick i uppdrag att genomföra. Den ena fokuserade på de olika vägar som Sveriges landslagsidrottare tagit till världseliten och visade på en betydligt mera varierande resa än vad tidigare kunskap på området gjort. Därav det nya begreppet och också titeln på rapporten – Vägarna till landslaget.

Den andra studien är den du nu håller i din hand. I centrum här står de miljöer som återkommande tycks utveckla framgångsrika idrottare. I mera populärvetenskaplig litteratur finns många försök att beskriva detta. En som påverkat mig mycket är Daniel Coyle's "The talent code". Ingen så grundlig genomgång av den svenska jordmånen har dock tidigare gjorts. I den här rapporten kan du läsa om den svenska "talangkoden". Denna tar dig med på en resa där kultur står i centrum, där långsiktighet får råda framför kortsiktiga segrar, där "allt" påverkar prestationen och en helhetssyn på den aktive är central. I miljön finns tränare/ledare med stor pedagogisk förmåga och andra aktiva som stimulerar och entusiasmerar. Och slutligen, kanske min favorit, ett kreativt utnyttjande av träningsmiljöer och faciliteter. I ett Sverige då tillgänglighet kan vara framtidens största utmaning, i takt med urbaniseringens frammarsch, är det inte anläggningen i sig som kommer att vara avgörande. Det är tränarens och den aktives förmåga att utnyttja den!

Sveriges Riksidrottsförbund

Peter Mattsson
Verksamhetsområdeschef Idrott

Tack

I samband med att arbetet med denna rapport nu avslutas vill vi tacka några av dem som på olika sätt gjort denna rapport möjlig.

Först och främst vill vi tacka Riksidrottsförbundets idrottschef Peter Mattsson för det stöd som vi erhållit från RF. Utan stödet från RF så hade denna rapport naturligtvis inte kommit till. Vid planeringen och starten av projektet medverkade också Catarina Arwidsson, då chef för RF:s avdelning för Forskning, Fakta & Analys, som en viktig medspelare och inspiratör.

Vi vill tacka Jenny Svender, RF, för all hjälp, särskilt i projektets slutskede. Ett särskilt tack går också till Karin Redelius, GIH/Linnéuniversitetet och Per Gerrevall, Linnéuniversitetet för deras genomläsning och värdefulla råd och kommentarer.

Vi vill slutligen också tacka specialidrottsförbunden för deras medverkan. Företrädare på central nivå gav oss tid till intervjuer och hjälpte oss med kontakter med föreningar och funktionärer. Dessutom medverkade ett antal konsulenter, tränare och ledare på regional och lokal nivå. Vi tackar er alla för er positiva medverkan!

Växjö i december, 2016
PG Fahlström, Mats Glemne och *Susanne Linnér*

Sammanfattning

Syftet med denna rapport är att beskriva och analysera vad som kännetecknar idrottsmiljöer som kontinuerligt fostrar utövare på god nationell och internationell nivå. Dessutom har ett utökat syfte varit att pröva och utveckla en modell som både kan beskriva miljöerna och användas för utvecklingsarbete.

För att besvara projektets syfte genomfördes två delstudier. Den första, förbundsstudien, utfördes i tolv olika idrotter. Utifrån resultaten i den inledande studien gjordes med hjälp av specialidrottsförbunden ett urval av miljöer som över tid ansågs vara framgångsrika i utveckling av elitidrottsutövare. Med utgångspunkt i identifierade framgångsrika miljöer genomfördes sedan en den andra delstudien, miljöstudien. Här ingick sex av de tidigare studerade idrotterna. I båda delstudierna genomfördes semistrukturerade intervjuer med personer som hade särskilt god inblick i de aktuella verksamheterna.

Resultaten av studierna visar på ett flertal likartade och gemensamma nämnare och faktorer som har betydelse för den idrottsliga utvecklingen. Vi har i resultatet strukturerat faktorerna i fem huvudgrupper enligt följande:

- En kultur präglad av tydlig struktur
- Helhetssyn på den idrottande individen
- God fysisk träningsmiljö
- Tränarnas kompetens
- Träningsgruppens sammansättning och samverkan

Utifrån dessa huvudgrupper utvecklades och skapades tre övergripande teman:

1. Sociala faktorer
2. Organisation, kultur och materiella resurser
3. Coachernas idrottsliga och pedagogiska kompetens

Av analysen framgår hur coacherna och ledarna har en avgörande betydelse för utvecklingsmiljön. Deras kompetens och arbetssätt påverkar kultur, organisation, hur befintliga resurser används, träningsgruppernas sammansättning och arbetssätt. Utifrån resultaten presenteras en modell för att beskriva utvecklingsmiljöns påverkbara faktorer.

Avslutningsvis i rapporten reser vi ett antal frågor som förhoppningsvis kan vara ett stöd i relevanta utvecklingsarbeten i olika föreningar, akademier och så vidare, i syfte att bli än mer framgångsrika när det gäller att få fram duktiga idrottare.

DEL I

INLEDNING OCH TIDIGARE FORSKNING

1. Bakgrund

Institutionen för Idrottsvetenskap vid Linnéuniversitetet har under senare år genomfört flera projekt i samarbete med Riksidrottsförbundet (RF). Ett flertal av dem har berört talang, talangidentifiering och talangutveckling. I det första projektet, som är en utvärdering av specialidrottsförbundens (SF) talangverksamhet (Fahlström, 2011), framhålls de lokala miljöernas/föreningarnas betydelse i talangverksamheten. Däremot visar resultaten att specialidrottsförbundens kunskap om hur verksamheten faktiskt bedrivs i föreningarna, är synnerligen begränsad. I ett nyligen avslutat projekt (Fahlström m.fl., 2015) poängteras också miljöfaktorernas betydelse i talangutvecklingen. De intervjuade landslagsutövarna uttrycker ofta betydelsen av stöd och förståelse från föräldrarna, tränarna, träningskamraterna och andra personer i den närmaste omgivningen.

Det kan finnas skäl att kommentera och omvärdera begreppet *talangutvecklingsmiljö*. Även om det finns olika sätt att definiera begreppet talang och olika uppfattningar om hur stor betydelse denna talang egentligen har, så är den eventuella talangen kanske mera intressant i ett individuellt perspektiv om man fokuserar på talangidentifikation och talangutveckling. Om man istället fokuserar på individens utveckling i samspel med sin miljö så är det förmodligen bättre att använda begreppet *idrottslig utvecklingsmiljö* eftersom miljön sysslar med utveckling av alla utövare oavsett om utövarna kan kallas talanger eller inte. I denna rapport använder vi oss därför själva av begreppet *idrottslig utvecklingsmiljö*. När vi refererar till källor, till exempel forskningsartiklar och intervjupersoner, som använder begreppet talangutvecklingsmiljö ändrar vi inte på detta utan refererar till begreppen precis de gör.

Trots omfattande forskning om talang och talangutveckling har det varit en begränsad del som fokuserat på miljöns betydelse. I ett svensk sammanhang har inga sådana studier gjorts sedan 1990-talet. Under senare år har dock miljöns relevans i talangutvecklingsprocessen fått en större uppmärksamhet i den operativa verksamheten. I diskussioner mellan företrädare för RF och Linnéuniversitetet utformades därför ett projekt med avsikt att fylla den kunskapslucka som föreligger och studera vad som karaktäriserar framgångsrika utvecklingsmiljöer i Sverige. Det är vår förhoppning att denna rapport kan utgöra ett viktigt bidrag i syfte att vidareutveckla goda idrottsliga utvecklingsmiljöer.

I denna rapport har vi valt att anlägga ett så kallat sociokulturellt perspektiv. Det innebär att utvecklingsmiljöerna förstås i förhållande till de sociala och kulturella förutsättningar som råder såväl på nationell nivå som inom de olika idrotternas organisationer. Det kulturella sammanhanget betonas i allt högre grad och omgivningen är också central i de teorier om lärande som på senare tid kommit att användas när idrottslig utveckling ska beskrivas. I allt högre grad betonas att lärandet hänger samman med kontextuella faktorer och att lärandet till sin natur är situerat eller beroende av det specifika sammanhanget.

Undersökningens syfte

Syftet med denna rapport är att beskriva och analysera framgångsrika svenska utvecklingsmiljöer. Med framgångsrika miljöer menas här föreningar, orter, idrottsgymnasier (här ingår både riksidrottsgymnasier, RIG, och nationellt godkända Idrottsutbildningar, NIU) och akademier[1] som kontinuerligt fostrar utövare på god nationell och internationell nivå. Huvudfrågan är alltså vad som kännetecknar idrottsmiljöer som är särskilt framgångsrika när det gäller att över tid få fram duktiga idrottsutövare. Dessutom har ett utökat syfte varit att pröva och utveckla en modell som både kan beskriva miljöerna och användas i ett tillämpat utvecklingsarbete.

1 Begreppet akademi i idrottssammanhang introducerades inom fotboll där ”soccer academies” rekryterade ungdomar i 15–17 års ålder som ansågs talangfulla, och erbjöd en verksamhet som kombinerade skol- och idrottssatsningar (se t.ex. Laurin, 2009; Mills m.fl., 2014). Under senare år har begreppet akademi blivit allt vanligare, dels som benämning på högstadieskolor med idrottsprofil, dels i betydligt lägre åldrar som benämning på en elitinriktad verksamhet. (se t.ex. http://malmoidrottsgrundskola.skola.malmo.se/skolan/om-skolan, 161123.

2. Goda idrottsmiljöer för talangutveckling – forskningsöversikt

I detta avsnitt görs en forskningsöversikt, främst i ett nordiskt sammanhang, kring skilda aspekter som berör goda idrottsmiljöer för talangutveckling.

I samtal om idrottens sammanhang används ibland begreppen kultur och miljö oklart och nästan synonymt. I detta projekt har vi valt att nyttja begreppen på samma vis som Storm (2015). Med miljön menar vi de aktivas omedelbara omgivning, där den personliga utvecklingen äger rum. Storm kallar den konkreta fysiska och sociala miljön för ”kulturens landskap”. Miljön är alltså mera påtaglig, beskrivbar och fokuserande på ”vem” och ”vad” i jämförelse med det mer övergripande och mer abstrakta begreppet kultur som handlar mer om ”hur” och ”varför”. Kulturen finns på en övergripande nivå, alltifrån nationell kultur till organisationskulturer inom idrottsorganisationer. Den är grunden till varför man gör som man gör. Kulturen existerar i och genom praktiker, samspel och kommunikation och håller därigenom samman det sociala livet.

Talangutveckling och vägarna till elitnivå

Forskningen kring idrottstalang har vanligtvis innefattat två vägar, ”talangidentifiering” och ”talangutveckling”. Den första vägen, talangidentifiering, utgår från ett så kallat deterministiskt perspektiv som handlar om att försöka förutse vilka som kommer att utvecklas till elitidrottare. Den andra vägen, talangutveckling, bygger på ett mer dynamiskt perspektiv, vilket innebär att istället för att på förhand förutse vem som kommer att bli bra, rikta fokus mot utvecklingsprocessen för den individuella idrottaren (Fahlström, 2011). Enligt forskare på området har talangutvecklingsprocessen blivit förbisedd till förmån för identifieringen av talanger (Martindale, Collins & Daubney, 2005).

Henriksen (2010) använder en definition i sin avhandling som i viss mån kombinerar olika perspektiv. Han ser talang som ”ett antal egenskaper, kompetenser eller färdigheter som utvecklats utifrån medfödd potential och mångårig träning, tävling och interaktion med miljön” (s. 28, vår översättning).

Stambulova (2009) menar att forskningen tycks ange tre olika perspektiv på begreppet talang: (1) ett ”biologiskt perspektiv” som betonar medfödda kvaliteter och som medför att coacher[2] och talangscouter ägnar tid åt identifikation och selektering av talanger, (2) ett ”psykologiskt perspektiv” som i stort bortser från medfödd potential

2 I vår rapport används coach och tränare synonymt, dels för att variera språket, dels på grund av att dessa begrepp används i olika omfattning inom olika idrotter. I rapporten används också begreppen ledare eller organisationsledare som benämning på mera administrativa funktioner, som till exempel ledamot i en styrelse eller kommitté, verksamhetsansvarig för ungdomsverksamheten i en förening, akademichef och sportchef.

och betonar förvärvade kunskaper och färdigheter och som medför att coacher försöker skapa inkluderande idrottsaktiviteter där så många som möjligt får en chans att utvecklas eftersom det kommer att leda till att de bästa når elitnivå, och (3) ett ”socialt perspektiv” som fokuserar på de unga utövarnas prestationer i jämförelse med dem de tävlar mot.

Att finna och beskriva den optimala vägen, utvecklingsprocessen, till elitidrottsprestationer har länge varit en utmaning för forskare. Under årtionden har olika forskare studerat detta område (se t.ex. Bloom, 1985; Csikszentmihaly, Rathunde & Whalen, 1993; Starkes & Ericsson, 2003). Dessa studier kring talangutveckling och angränsande frågor har genom att de påverkat både tränare och aktiva kommit att få stort inflytande över hur olika idrottsorganisationer och miljöer utformar sina verksamheter. En studie som belyst de svenska specialidrottsförbundens talangverksamhet (Fahlström, 2011) visar bland annat att idrottsförbunden lägger stor vikt vid och möda på att finna talangerna tidigt. Detta sker trots att de anser att talangens medfödda egenskaper inte är avgörande. Dessutom betonar de svårigheten med att identifiera talanger tidigt då det inte finns några säkra kriterier att utgå från vid identifieringen. Här finns alltså ett motsatsförhållande. Senare års forskning om talangutveckling i idrott betonar långsiktig träning och utveckling av färdigheter som mer avgörande än talangens medfödda egenskaper eller potential.

En central fråga för studier av talangutveckling inom idrotten har varit ifall unga utövare, för att bli mera konkurrenskraftiga, bör specialisera sig och elitsatsa tidigt i en enda idrott eller prova ett antal sporter innan de specialiserar sig och elitsatsar.[3] Côté och Fraser-Thomas (2007) beskriver två typiska utvecklingsvägar till elitprestationer, tidig specialisering eller sampling och senare specialisering.[4] Vägen till elitprestation via tidig specialisering företräds bland annat av Ericsson och hans kollegor (Ericsson, Krampe & Tesch-Römer, 1993). De anför att en idrottare behöver cirka 10 000 timmar av kvalificerad och systematisk träning för att bli en expert och förespråkar tidig specialisering och elitsatsning som en nödvändig förutsättning för att nå elitnivå. De menar också att det krävs kvalificerad, systematisk och utmanande träning, så kallad ”deliberate practice”, för att höja utövarens prestationsförmåga.[5]

Den andra vägen kan kallas elitprestation genom sampling och företräds bland annat av Côté, Baker & Abernethy (2007) och Côté, Lidor & Hackfort (2009). Med sampling menas att det idrottande barnet under att antal år samlar på sig erfarenheter genom att pröva ett flertal idrotter, istället för att tidigt välja och lägga all tid på en idrott. Denna väg förespråkar alltså en gradvis utveckling för barnet från att vara aktiv i en mängd olika idrotter till att fokusera på en idrott. De menar också att träningen i unga år ska vara mera lekfull och deltagarstyrd, så kallad ”deliberate play”.

I en nyligen avslutad svensk studie (Fahlström m.fl., 2015) framträder en mera nyanserad bild av vägarna till elitnivå. Den undersökta gruppen av landslagutövare bedriver i stor utsträckning flera idrotter upp i högstadieålder, de varken specialiserar

3 I rapporten används begreppen ”specialisering” respektive ”elitsatsning” på det sätt som de definierats av RF. Specialisering innebär att helt inrikta sig på en idrottsgren eller disciplin. Elitsatsning innebär krävande, specialiserad och organiserad idrottsverksamhet med uttalade prestations- och resultatmål (RF, 2013).

4 Enligt Côté och Fraser-Thomas (2007) innebär sampling (i motsats till specialisering) att en individ är aktiv i ett flertal idrotter eller idrottsaktiviteter för att senare eventuellt välja att syssla med enbart en av dessa.

5 Den så kallade 10 000-timmarsregeln har ifrågasatts av forskare som bland annat menat att variationen i träningsbakgrund bland dem som nått internationell nivå varierar och att det är oklart vilka aktiviteter som ska/kan räknas in i de 10 000 timmarna (se t.ex. Baker & Young, 2014).

sig eller börjar sin elitsatsning förrän i gymnasieåldern. Bland de landslagsutövare som undersöks finns förvisso de som specialiserat sig och elitsatsat tidigare, men den typiska svenska vägen till landslagsnivå går via en senare specialisering och elitsatsning. I rapporten diskuteras fem olika vägar till elitprestation:

1. En väg som innebär att utövaren tidigt specialiserar sig på en idrott och elitsatsar på den genom ett stort mått av ”deliberate practice”.
2. En väg som innebär att utövaren specialiserar sig tidigt, men först efter en kortare samplingsperiod. Därefter följer en tidig elitsatsning präglad av ”deliberate practice”.
3. En tredje väg som innebär att utövaren specialiserar sig tidigt, det vill säga väljer att syssla med en idrott, men väntar till senare med sin elitsatsning och bedriver omfattande ”deliberate play”, men enbart inom en idrott.
4. En fjärde väg som innebär att elitprestationer nås genom sampling. Utövaren sysslar med många idrotter och väljer så småningom en idrott och satsar på den.
5. En femte väg som innebär att utövaren sysslar med många idrotter och elitsatsar senare, men har ändå tidigare gjort sitt idrottsval. Utövaren sysslar med flera idrotter men detta kan ändå inte kallas sampling eftersom hen redan valt vilken av dessa idrotter hen vill prioritera. Utövaren kan till exempel se sig som fotbollsspelare men spelar innebandy på vintern.

Fahlström med flera (2015) visar alltså, precis som annan skandinavisk forskning (se t.ex. Storm, Henriksen & Krogh-Christensen, 2012; Storm, 2015), att talangutveckling är en komplex och heterogen process som måste förstås i sitt sammanhang. De framhåller miljöns betydelse för idrottarens utveckling och att verksamheten präglas av långsiktighet, även om variationerna kan vara stora beroende på person och miljö. Detta stöds av de olika specialidrottsförbunden som framhåller att miljön är av stor betydelse och påpekar att just den miljö där idrottsutövaren befinner sig ofta är komplex och består av bland annat tränare, föräldrar, lärare, skola, klubb och kamrater. Miljön kan vara stödjande på flera sätt, men den kan också verka som en utslagningsfaktor när en idrottare står i valet att fortsätta idrotta och utveckla sin talang eller att sluta (Fahlström, 2011; Carlson, 1991).

Talangutveckling i relation till miljön

I rapporten som handlar om landslagsutövarnas väg till elitnivå (Fahlström m.fl., 2015) diskuteras särskilt ”den närmaste miljöns betydelse”. Den närmaste miljön inrymmer familjen och andra närstående personer. Hit räknas bra och kompetenta tränare men också andra kvaliteter såsom sparring från, och social samvaro med, goda träningskamrater i en träningsgrupp eller ett lag där man trivs, samt förstående vänner. Det finns också aktiva som anger brist på detta som orsak till att de önskat byta träningsmiljö. Resultaten från studien visar särskilt på både familjens/föräldrarnas och tränarnas betydelse.

Föräldrarnas och familjens roll

I den nämnda studien (Fahlström m.fl., 2015) framgår föräldrarnas avgörande betydelse i samband med valet av att över huvud taget ägna sig åt idrott och mer specifikt i valet av huvudidrott. Toms och Fleming (1995) menar att detta bland annat

sker genom att föräldrarna fungerar som förebilder. Andra forskare har också betonat föräldrarnas betydelse då de skjutsat dem till och från träningar och tävlingar (se t.ex. Kirk m.fl., 1997, Hoefer m.fl., 2001, Kay, 2003, Wagnsson och Patriksson, 2007 och Henriksen, 2010). Fahlström med flera (2015) visar sammantaget en bild av mycket engagerade närstående, som på olika sätt och under lång tid bidragit till möjligheterna för utövaren att få utvecklas inom sin idrott. Detta inverkar förstås på familjens samlade livssituation. Familjen har i många fall även varit en viktig del i själva coachingprocessen, dels genom stödet av barnens idrottsintresse, dels genom att föräldrarna intar olika roller som ledare i barnens idrottande.

En svensk studie med tidigare framgångsrika landslagsutövare (Fahlström, Patriksson & Stråhlman, 2014) har funnit att nästan alla kommer från familjer med starkt idrottsengagemang. De var idrottsintresserade, både genom egen aktivitet och genom att de följde idrott via media och som åskådare vid olika evenemang. Med Bourdieus (1984) ord skulle vi kunna tala om ett stark habitus, ett införlivat förhållningssätt som tar sig uttryck i familjernas livsstil. Lund och Olofsson (2009) använder begreppet idrottshabitus. Det har en stor inverkan på individens livsstil och val av idrott, men också på beslutet att faktisk satsa elitmässigt på sin idrott. Familjer med hög idrottshabitus uppmuntrar och stödjer i större utsträckning såväl idrottande som en mera uttalad idrottssatsning. I detta sammanhang bör nämnas att ett stort antal studier visar att barn och ungdomar från högre socioekonomisk bakgrund i större omfattning är engagerade inom idrotten och får mer föräldrastöd än barn från familjer med svagare socioekonomisk bakgrund (se t.ex. Van Deventer, 2000; Zeijl m.fl., 2000; Kay, 2003). Dessutom är drop-out vanligare bland barn från svagare socioekonomisk bakgrund (Rowley & Graham, 1999).

Tränarens roll

Ett flertal miljöstudier lyfter särskilt fram tränarnas roll. Ofta uttrycks detta i generella ordalag som att de tillsammans med skola, föräldrar, andra idrottsledare med flera bildar en fungerande struktur som har en avgörande betydelse för idrottsutövarens utveckling. På liknande sätt har Augustsson (2007) och Eliasson (2009) talat om idrottstriangeln, barn-ledare-föräldrar, inspirerade av Byrne (1993). Också LTAD-modellen (”Long Term Athlete Development”) framhåller tränarens roll i talangutvecklingen (Balyi & Hamilton, 2004). Modellen vänder sig till tränare och utbildare för att normativt beskriva hur träning bör se ut för utövare i olika åldrar.

Fahlström med flera (2015) visar att landslagsutövarna förutom föräldrarna framhåller en bra tränare som den i huvudsak viktigaste faktorn för att lyckas. De aktiva påpekar hur den enskilda tränaren spelat en viktig roll både vid deras beslut att satsa på en specifik idrott och i deras ställningstagande att elitsatsa. De menar också att bemötandet från tränaren har varit extra viktigt i perioder då karriären gått sämre. Det har varit viktigt att tränaren då verkligen trott på dem för att de skulle ha motivationen att fortsätta sin satsning.

Flera forskare framhåller vikten av tränarens kunskap och engagemang och att det hos tränaren också finns ett intresse för kontinuerlig utveckling (Cassidy, Potrac & McKenzie, 2006; Culver & Trudel, 2006). Detta stärks av Gilbert och Trudel (2004) samt av Denison, Mills & Jones (2013) som menar att det är viktigt att tränarna har en positiv inställning till livslångt lärande i en idrott som ständigt utvecklas och att de hela tiden har ett reflekterande förhållningssätt till sin egen verksamhet. En stän-

dig utveckling är också en förutsättning om tränarna ska vara högpresterande, vilket enligt Mallet, Rynne & Dickens (2013) är en förutsättning för högpresterande aktiva.

Studier visar att tränare har en betydande roll för utövaren genom hela idrottskarriären vad gäller kunskap kring träning, men också som ett stöd i en lärandeprocess kring mentala processer, självkontroll, ansvarstagande och problemlösning (Finn & McKenna, 2010). Brown (2001) pekar på att utvecklande av elitprestationer kräver olika typer av tränare under olika perioder. I början kan de flesta tränas av ”lokala” tränare, personer som kan erbjuda mycket tid och uppmuntran. Efter ett tag krävs emellertid en mer avancerad tränare som kan hjälpa utövaren att förbättra sina färdigheter. Till sist verkar det, enligt Brown, vara mest framgångsrikt att arbeta med tränare som själva varit på internationell nivå inom fältet.

Det finns dock också forskning som visar att tränaren och ledaren har mindre betydelse i faser där allt går bra och när den aktives karriär flyter på utan hinder och motstånd (Tushman & Anderson 1986). Även Brown (2001), som visar fördelen med bra tränare, menar att det inte ska finnas en övertro på tränaren. I samstämmighet med Ericsson, Prietula & Cokely (2007) framhåller Brown att en idrottsutövare inte nödvändigtvis kommer nå absolut toppnivå bara genom att samarbeta med en skicklig och erfaren tränare.

Talangutvecklingsmiljöer

Under sin idrottskarriär ställs idrottaren inför olika utmaningar som behöver hanteras. För att kunna utveckla relevanta resurser för att hantera dessa utmaningar är det viktigt att förstå de förändringar som sker i olika utvecklingsfaser (MacNamara, 2011). Alfermann och Stambulova (2007) har undersökt utmaningar och förändringar som idrottaren möter under sin karriär och menar att ansvaret för att förbereda och utveckla idrottaren med lämpliga resurser ligger hos den samlade idrottsmiljö där den aktiva befinner sig. Ansvaret ligger alltså inte enbart hos en specifik person eller organisation, som till exempel hos den aktiva idrottaren själv eller en förening. En framgångsrik talangutvecklingsmiljö inom idrott definieras av Alfermann och Stambulova som ”ett lag eller en förening som, utifrån sina juniorer, kontinuerligt lyckas producera idrottare på toppnivå, och förse dem med de resurser som krävs för att hantera framtida förändringar” (vår översättning).

Med resurser menar de såväl idrottsspecifika delar som mera ”holistiska element”. Det sistnämnda handlar om att utveckla en förmåga att kombinera en idrottskarriär med till exempel studier, men som även hjälper den aktive i en generell utveckling som person. Enligt Alfermann och Stambulova (2007) underlättar dessa resurser idrottarens övergång till seniornivå, ett steg som ofta uppfattas som besvärligt och stressigt av de unga idrottarna. På samma sätt underlättas övergången till professionell idrott (se också Larsen, 2013).

Den idrottsliga miljön och de idrottsspecifika komponenterna inrymmer olika delar. Själva miljön kan till exempel utgöras av föreningen eller akademin som helhet, men den kan också vara en funktion av mindre mikromiljöer som enskilda lag eller träningsgrupper formar. I den idrottsliga miljön ingår främst de aktiva och deras tränare, men även andra personer med ansvar för olika delar i verksamheten såsom fysträning och rehabilitering. I föreningen och akademin finns likaledes andra funktioner såsom organisationsledare av olika slag.

Talangutvecklingens ekologi

Begreppet ”Talent Development Envirionment” (TDE), talangutvecklingsmiljö, introduceras av Martindale, Collins och Daubney (2005). Genom en omfattande genomgång av existerande litteratur inom området identifierades följande huvudfaktorer som präglar en talangutvecklingsmiljö:

- Långsiktiga mål och metoder
- Samstämmighet vid kommunikation och stöd
- Prioritering av utveckling framför tidiga resultat
- Individanpassad och fortsatt långsiktig utveckling

En uppmärksammad avhandling, i ett svenskt idrottssammanhang, presenterades flera år tidigare av Carlson (1991) – en studie om talangutveckling inom sju idrotter: brottning, fotboll, handboll, ishockey, längdåkning, orientering och simning.

> Undersökningens huvudsyfte är att belysa viktiga faktorer och förhållanden i den process som lett fram till att de undersökta ungdomarna nått elitnivå och då särskilt studera dem som nått landslagsnivå. En jämförelse görs därvid mellan en landslagsgrupp och en grupp ungdomar som var framgångsrika under början av tonåren, men som därefter inte haft samma idrottsliga framgång.
>
> (Carlson, 1991, s. 39)

Carlsons avhandling (1991) utgår från Bronfenbrenners (1977, 1979) ekologiska perspektiv på talangutveckling. Med ekologiskt perspektiv menas att utvecklingsprocessen påverkas av interaktionen mellan individen och den miljö där utvecklingen sker. Carlsons resultat visar att landslagsutövare, i jämförelse med mindre framgångsrika konkurrenter, (1) kommer från mindre orter, (2) elitsatsar senare, (3) i större utsträckning sysslar med spontanidrott, (4) har haft färre tränare, ofta med mindre formell utbildning, (5) ofta erfar en god relation med sina tränare och (6) upplever mindre resultatpress. Vidare tillskriver landslagsutövarna i stor utsträckning sina framgångar till kontextuella faktorer som en god klubbmiljö, vänner inom idrottsgruppen, låg resultatpress i unga år och god relation med sina tränare.

Endast ett fåtal empiriska studier har hittills tillämpat det ekologiska perspektivet på talangutveckling inom idrott, det vill säga undersökt hur idrottsmiljöer stöttar talangfulla idrottare och hur relationen ser ut mellan aktiva och den omgivande miljön. Vi kommer här att presentera några studier som är genomförda i ett nordiskt sammanhang.

Henriksen (2010) studerar, med stöd av Bronfenbrenners (1977, 1979) utvecklingsekologiska perspektiv, framgångsrika skandinaviska idrottsmiljöer utifrån ett ”holistiskt, ekologiskt synsätt”. Idrottsmiljöerna består av tre individuella idrotter: en seglarklubb i Danmark, en kanotklubb i Norge och en friidrottsklubb i Sverige. Henriksen bedömer i sin studie framgång inom idrottsmiljön med hjälp av följande kriterier: (1) föreningens förmåga att hjälpa idrottare att ta steget till elitidrott, (2) föreningens höga anseende av externa parter, (3) att unga talanger visar bra resultat i nationella tävlingar, och (4) att föreningen har en stor grupp med ambitiösa och glada idrottare med en låg grad som slutar. I studien identifieras kännetecken som de tre idrottsmiljöerna har gemensamt och i tabellen nedan visas Henriksens redovisade framgångsfaktorer.

Tabell 1. Miljöns framgångsfaktorer (från Henriksen, 2010, s. 157).

Framgångsfaktorer	Beskrivningar
Träningsgrupper med stödjande relationer/ Förhållningssätt	Deltagande i en träningsgrupp; stödjande relationer; vänskap inom gruppen oavsett prestationsnivå; god kommunikation
Närstående förebilder	Praxisgemenskapen består av blivande och nuvarande elitutövare; möjlighet att träna med elitutövare; elitutövarna delar med sig av sitt kunnande
Idrottsliga mål stöds av omgivningen	Möjlighet att fokusera på idrotten; skola, familj, vänner och andra accepterar och stödjer utövarens idrottsliga engagemang
Stöd för utvecklingen av psykosociala färdigheter	Möjlighet att utveckla färdigheter och kompetenser som är av värde utanför idrottsområdet (t.ex. självständighet, ansvar och målmedvetenhet); Idrottsutövaren ses som en hel människa
Träningen tillåter diversifiering/sampling	Möjlighet att syssla med olika idrotter (sampla) i unga år; integrerande av olika idrotter i de dagliga aktiviteterna; värderande av mångsidighet och generella idrottsfärdigheter
Fokus på långsiktig utveckling	Fokus på långsiktig utveckling framför tidiga framgångar; träningens innehåll och mängd åldersanpassas
Stark och enhetlig organisationskultur	Organisationskulturen karaktäriseras av samstämmighet/ samklang med en röd tråd som där målen och verksamhet hänger samman och genomsyrar alla nivåer; kulturen erbjuder stabilitet för gruppen och understödjer ett lärande klimat
Samordnade insatser/ ansträngningar	Samordning och kommunikation mellan idrott, skola, familj och övriga; de aktiva upplever överensstämmelse och samverkan i vardagen

Eftersom Henriksens studie genomfördes i individuella idrotter har forskning inom de stora lagidrotterna efterfrågats. Ett bidrag i detta sammanhang är Larsens avhandling ”Made in Denmark” (2013), som studerar talangutveckling bland manliga U-17-spelare i fotboll. I fotbollsmiljön mäts framgång genom tre olika kriterier: (1) hur många av deras egna spelare som är en del av A-laget, (2) hur många spelare som är en del av de nationella ungdomslandslagen, och (3) hur väl skola och fotboll kombineras (Larsen, 2013). Kriterierna redovisar att kärnan i miljön utgörs av relationen mellan spelare och en stab av tränare, assistenter och annan personal som hjälper spelarna att fokusera på en holistisk livsstil, hantera dubbla karriärer (idrott och utbildning), arbeta hårt samt vara självmedvetna och ta ansvar för sin egen träning och utveckling.

De båda studierna (Henriksen, 2010; Larsen, 2013) visar i stor utsträckning på samstämmiga resultat, trots olikheter vad avser antal utövare, resurser, idrottstypiska skillnader, organisationsmodeller och så vidare. Bland likheterna kan följande framhållas:

- Fokus på långsiktig utveckling före tidig specialisering och tidiga framgångar
- Tydlig och samstämmig organisationskultur
- Medvetenhet om miljöns förmåga att få fram talanger
- Måna om att hålla fast vid värderingar och riktlinjer samt att vara omsorgsfulla vid förändringar

- En familjär föreningsatmosfär
- Basera miljön på samarbete, öppenhet och kunskapsutbyte

Men samtidigt identifieras flera skillnader i talangutvecklingsprocessen, inte minst när utövarna ska gå från junior till senior:

- Inom fotbollsklubben saknas förebilder i den nära idrottsmiljön för de unga idrottarna
- Det ges inte möjlighet att träna tillsammans med de äldre utövarna
- Kulturskillnad mellan senior- och juniortruppen som förstärks av det stora avståndet mellan sektionerna

Ytterligare en skillnad, som kanske är naturlig, är att frågor kring lagutveckling och prestationer får ett större utrymme. Deltagarna framhåller att lagets processer och mål, den grenspecifika utvecklingen såsom taktiskt kunnande, defensivt spel och att lära sig en modern fotboll, är viktiga delar i lagets utveckling och prestation.

Kulturens betydelse

Miljöns och kulturens betydelse för talangutvecklingen har tämligen nyligen uppmärksammats inom forskningen genom Storms avhandling ”Coloured by Culture” (2015). Storm (2015) själv menar att avhandlingen kan bidra till kunskapen på området genom att visa på kulturens betydelse när det gäller karriärvägarna för idrottsutövare och utformningen av framgångsrika talangutvecklingsmiljöer och att kulturella skillnader kan förklara varför verksamheten utformats på olika sätt i olika talangmiljöer.

Storms studie genomfördes i framgångsrika damhandbollsmiljöer i Danmark och Norge och identifierade två olika grupper av viktiga personer som haft inflytande på de aktivas utvecklingsvägar. Storm benämner dem som övergående (”transitory”) respektive existentiella (”existential”). De övergående är personer som, oftast vid en karriärövergång eller i ett specifikt skede i utövarens idrottskarriär, påverkar det gjorda vägvalet. Dessa relationer är ofta ytliga och kortvariga och består av direkt påverkan eller vägledning under en kortare (övergångs-) period. De existentiella relationerna är mera långvariga och kan bestå under långa perioder, till exempel genom junior- och senioråren. Dessa personer är också ofta betydelsefulla både när det gäller det idrottsliga och det icke-idrottsliga.

Storm (2015) framhåller betydelsen av en öppen kultur som låter utövarna utveckla djupa och meningsfulla relationer, även med personer i andra miljöer. Coacher bör se andra coacher eller nyckelpersoner som resurser och inte som rivaler, och idrottsorganisationer bör skapa tillfällen där utövarna kan träffa andra coacher och inspireras av dem för att vidga sina egna vyer. Detta känns igen från Henriksen (2010) som visar att tränare i framgångsrika miljöer planerar tillsammans och delar kunskaper och erfarenheter med andra tränare, även från konkurrerande miljöer.

I de klubbar som studeras av Storm (2015) visar det sig finnas en öppenhet mellan olika träningsgrupper och lag. Detta skapar lärande relationer mellan nuvarande och blivande elitutövare och ses som en viktig framgångsfaktor när det gäller utvecklande av elitutövare bland juniorerna. En annan viktig faktor är att den långsiktiga individuella utvecklingen stimuleras. Det sociala lärandet och de relationer som bidrar till

framgångsrik övergång från junior- till seniornivå är inte bara en fråga om individens medverkan i en praxisgemenskap utan att man passar in i flera praktiker. Både de yngre och de mera etablerade utövarna bidrar till den gemensamma praktiken. Det är dessa ömsesidiga relationer som har stor betydelse för de unga utövarnas utveckling. De mer erfarna utövarna kan inte bara förmedla erfarenheter från livet som elitidrottare, utan de fungerar också som levande exempel på vad som är möjligt och eftersträvansvärt, de är levande exempel på möjliga karriärer.

Vid Linnéuniversitetet genomfördes ett samverkansprojekt, ”Coachteamet”, med Svenska Friidrottsförbundet och Gymnastik- och idrottshögskolan (Fahlström m.fl., 2013). I den rapport som summerade detta projekt diskuterades kulturella aspekter på friidrottscoachernas tillvaro. Projektet synliggjorde en kultur som överförs från tränare till aktiva in i nästa friidrottsgeneration och som återskapar och bevarar en friidrottskultur som är mycket svårföränderlig. Hofstede (1991) menar att vi alla bär med oss ett sätt att tänka, känna och en möjlighet att agera som vi lär oss genom livet. Det kan beskrivas som ett kollektivt fenomen för att det delas med andra som lever i samma miljö, där det också är inlärt. De är produkter av kulturen, vilken vi också är bärare av. Resultatet kan åskådliggöras i en modell som Fahlström (2001) utvecklade från den etablerade multidimensionella ledarskapsmodellen (Chelladurai & Carron, 1978).

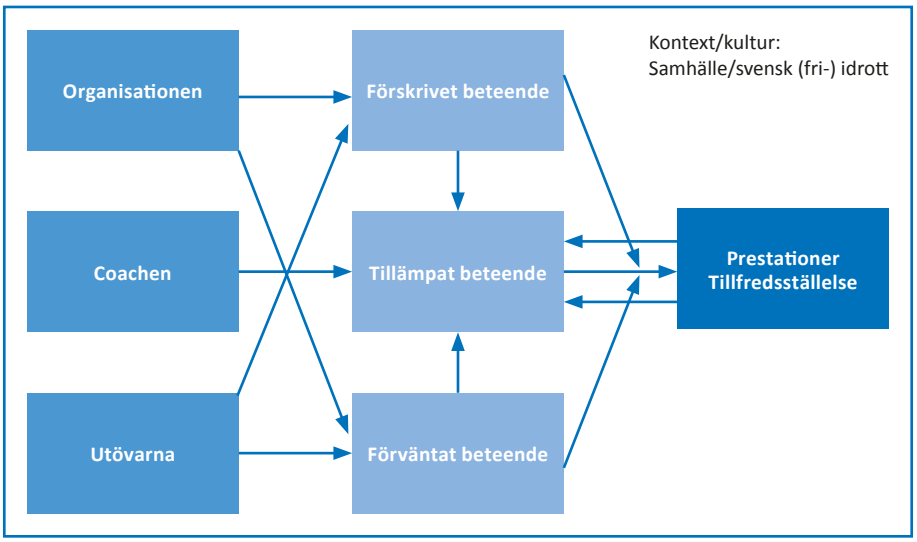

Figur 1. Utveckling av multidimensionella ledarskapsmodellen (Fahlström, 2001. En utveckling av Chelladurai & Carron, 1978).

Modellen åskådliggör hur coacherna verkar i ett sammanhang. Sett utifrån svensk friidrott finns krav och förväntningar som har med dess egen kultur och historia att göra. I Sverige liksom i andra länder utvecklas nationella ramar som påverkar ledares sätt att vara i allmänhet, i idrottsvärlden och i den specifika idrotten. Svensk idrottstradition påverkar naturligtvis ledare och utövare inom idrotten, hur de ska vara och vad som förväntas. Inom varje idrott utvecklas olika nyanser som är mer eller mindre avvikande från andra idrotter. Genom anpassning in i friidrotten fostras de aktiva till den rådande kulturen. Eftersom de flesta som blir coacher själva har en bakgrund som aktiva förs deras förväntningar vidare in i den nya rollen. Därigenom införlivas de normer och värderingar som råder – de blir som de förväntas vara, en bra coach som kan föra traditionen vidare, den förväntade och av kulturen föreskrivna ledarstilen.

Resonemanget förklarar varför en idrottskultur är så stabil och svårföränderlig. Det finns förstås både positiva och negativa aspekter kring detta.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att forskningen kring talang och talangutveckling under senare år alltmer börjat uppmärksamma miljöns betydelse i denna process. Från att tidigare framför allt ha fokuserat på talangidentifiering och talangutveckling med fokus på hur den bästa vägen till elitprestation sett ut eller bör se ut, har forskare idag i större utsträckning börjat intressera sig för den kontext där utvecklingen sker. Som nämnts har flera danska forskare (Henriksen, 2010; Larsen, 2013; Storm, 2015) och deras kollegor studerat olika individuella idrotter och lagidrotter. Däremot finns inte några liknande studier inom svensk idrott. Därför är ambitionen och förhoppningen att detta projekt ska fylla en viktig kunskapslucka.

3. Goda miljöer för idrottslig utveckling – teoretiska perspektiv

Stambulova (2009) anger, som tidigare kommenterats, tre dominerande perspektiv inom talangforskningen, ett biologiskt perspektiv, ett psykologiskt perspektiv och ett relativt socialt perspektiv. Dessa perspektiv tar dock enbart i ringa omfattning hänsyn till kontextuella faktorer. Som framgår av forskningsöversikten ovan, har ett flertal forskare inspirerats av Bronfenbrenners ekologiska perspektiv (se t.ex. Carlson, 1991; Henriksen, 2010; Larsen, 2013; Storm, 2015). Vi kommer i denna rapport att ha Bronfenbrenners ekologiska modell (1977) och Henriksens ATDE-modell (2010) som utgångspunkter för vår studie.

Bronfenbrenner (1977; 1979) studerade barns utveckling och utformade en modell som beskrev miljön som strukturer som samverkar på olika nivåer. Modellen visar hur man som individ påverkas av de olika sammanhang där man tillbringar mycket tid, till exempel skolan, hemmet och idrottsgruppen. Men individen påverkas också av andra sammanhang som man inte egentligen ingår i, som till exempel föräldrarnas arbetsplats. Bronfenbrenner beskriver också en mera övergripande nivå som består av större kulturella mönster i samhället. För det inbördes förhållandet mellan individ och sammanhang använder han begreppet ekologi.

Strachan, Côté & Deakin (2009) menar att Bronfenbrenners modell har haft en avgörande betydelse för förståelsen av miljöns betydelse också i idrottssammanhang. Synsättet har påverkat idrottsforskare över hela världen (se t.ex. Fraser-Thomas, Côté & Deakin, 2005; 2007; Côté, Turnnidge & Evans, 2014). Den ekologiska modellen har i stor utsträckning även påverkat den skandinaviska idrottsforskningen under de senaste 25 åren. Därför har vi fokuserat vår forskningsgenomgång om goda idrottsmiljöer för talangutveckling främst på nordisk idrottsforskning.

Den idrottsliga utvecklingsmiljöns påverkbara faktorer – en arbetsmodell

För att studera idrottsmiljöer skapade Henriksen (2010) ”Athletic Talent Development Environment”, ATDE-modellen (se figur 2). Den bygger vidare på Bronfenbrenner och Henriksen vill med sin modell, med ett så kallat holistiskt, ekologiskt perspektiv, skapa ett ramverk för att studera idrottsmiljöer.

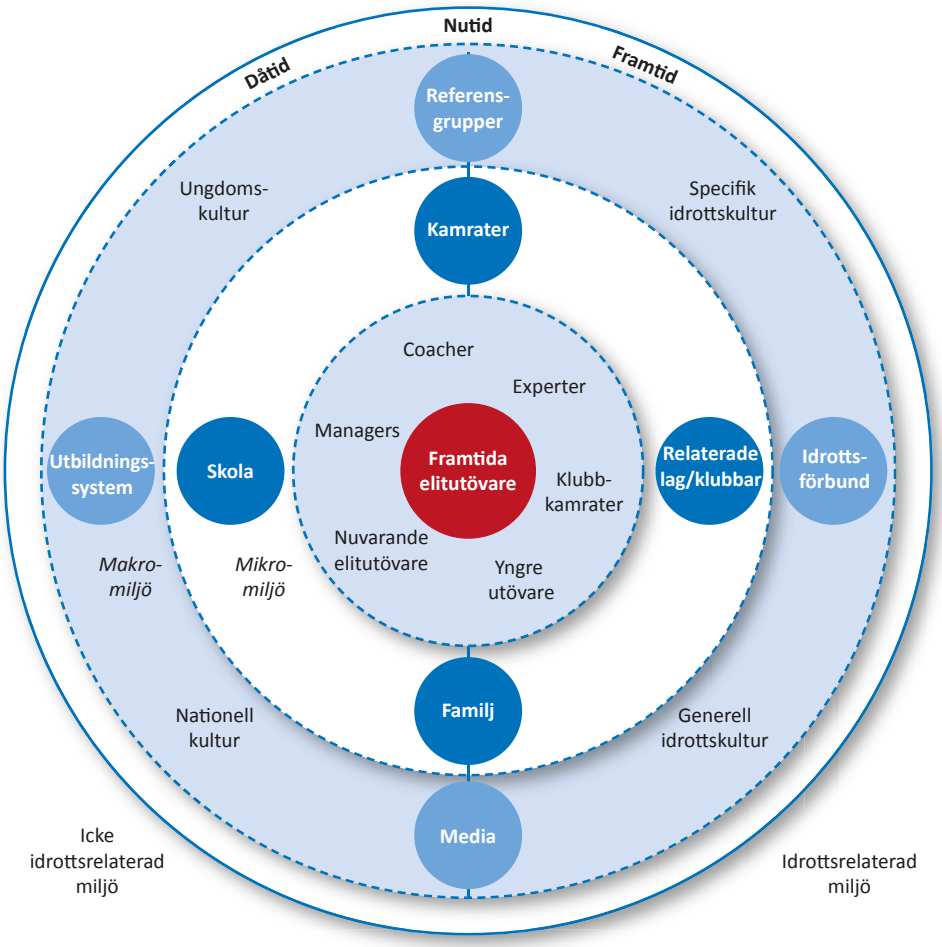

Figur 2. ATDE-modellen, ”Athletic Talent Development Environment” (Henriksen 2011).

Precis som Bronfenbrenners (1977) ekologiska modell har Henriksens ATDE-modell ett psykologiskt och kulturellt perspektiv. Den innehåller liknande struktur, funktioner och komponenter. Henriksen föreslår utifrån avhandlingens resultat följande definition:

> En idrottslig talangutvecklingsmiljö (ATDE) är ett dynamiskt system som innehåller a) den enskilde idrottarens närmaste miljöer på mikronivå där idrottslig och personlig utveckling sker, b) samspelet mellan dessa olika miljöer, c) på makronivå de större sammanhang i vilka dessa miljöer ingår, och d) idrottsgruppens eller lagets organisationskultur som är en integrerad del av den idrottsliga utvecklingsmiljöns förmåga att hjälpa unga begåvade idrottare att utvecklas till ledande elitidrottare.
>
> (Henriksen, 2010, s. 161, vår översättning)

Enligt Henriksen ska modellen fungera som en guide för att beskriva en specifik idrottsmiljö och för att klargöra olika komponenters roll, funktion och relationer inom miljön i talangutvecklingsprocessen. Modellen är dock, utifrån vår tolkning, något svår att använda eftersom den innehåller skilda typer av komponenter på olika nivåer och det är svårt att veta vad som är mera viktigt, vad som påverkar vad och vad som faktiskt är påverkbart.

För arbetet med detta projekt har vi därför, med inspiration från Henriksen, utvecklat en, som vi ser det, tydligare och mera renodlad arbetsmodell.

Figur 3. Utvecklingsmiljöns påverkbara faktorer (UPF). Utveckling av Henriksen (2010).

I en modell som försöker beskriva faktorer som är avgörande för framgångsrika miljöer för idrottslig utveckling, väljer vi att lyfta fram sådana faktorer som olika aktörer i utvecklingsmiljön kan påverka oavsett de yttre ramarna.

I modellens mitt återfinns den miljö där idrottaren tillbringar en stor del av sin vardag, exempelvis den dagliga träningen. Denna nivå präglas av riklig kommunikation och interaktion med coacher och andra personer som omger idrottaren. Beroende på vilka resurser som finns i miljön kan denna nivå inkludera tränare, ledare och experter såsom idrottspsykologer, idrottsfysiologer, kostrådgivare och sjukgymnaster. I miljön ingår förutom coacherna också olika organisationsledare, till exempel elitansvariga och managers. Här finns också ofta både yngre idrottare och elitidrottare som kan fungera som förebilder.

Utanför denna centrala nivå finns familj, vänner, skola och andra klubbar/miljöer. Dessa kan på olika sätt interagera med idrottsutövarna och deras närmaste miljö. De kan uppfattas som motståndare, men de kan också ses som resurser och möjligheter till fördjupad interaktion.

Ytterst i modellen finns olika komponenter som mera indirekt påverkar, men som inte är i direkt kontakt med de enskilda idrottarna och deras närmiljö. Här återfinns specialidrottsförbund med sina utbildningssystem, nationella eller internationella utövare, media med mera. Men här innefattas även olika kulturella sammanhang, som nationell kultur, generell idrottskultur, den specifika idrottens kultur samt ungdomskultur. Det är viktigt att notera att relationerna i denna modell är i ”ständig

förändring”. Även om de yttre ramarna är relativt fasta står kulturen under påverkan av att exempelvis internationella influenser, regelverk och tävlingsformer förändras. På samma sätt är den närmaste miljön dynamisk och föränderlig. Uppfattningen om utveckling från dåtid till framtid påverkar idrottaren vid beslut om framtiden, hur resurser fördelas av idrottsorganisationer och hur och när olika miljöer reviderar och ändrar sina utvecklingsprogram. Dessutom förändras betydelsen av miljöns olika komponenter över tid.

Denna arbetsmodell har dels varit vägledande vid planeringen av projektet och i insamlandet av empiri, dels utgjort ett perspektiv för analys av rapportens resultat. Dessutom har syftet varit att pröva och utveckla modellen.

4. Undersökningens uppläggning

I detta avsnitt beskrivs undersökningens uppläggning kortfattat. En mera detaljerad beskrivning av de olika metodiska stegen inom projektet återfinns som bilaga.

Instrument och urval

För att besvara projektets syfte genomfördes intervjuer på olika organisatoriska nivåer i den idrottsliga verksamheten.

För genomförandet av den första delen i studien valdes tolv idrotter ut (kallas här förbundsstudien). Urvalet gjordes utifrån ett flertal kriterier för att få en så pass bred representation som möjligt. Det handlade om att det skulle ingå individuella idrotter och lagidrotter, sommar- och vinteridrotter samt att det skulle vara idrotter som har olika stora förbund när det gäller antalet aktiva. De aktuella idrotterna framgår av tabellen nedan.

Tabell 2. Utvalda idrotter i förbundsstudien.

Badminton Friidrott Ishockey Simning/simhopp	Basket Handboll Konståkning Skyttesport	Fotboll Innebandy Orientering Tennis

Utifrån resultaten i förbundsstudien urskildes ett antal miljöer inom de olika idrotterna som bedömdes återkommande få fram duktiga idrottsutövare. Ett naturligt steg i processen blev att intervjua personer med särskilt god inblick i dessa verksamheter för att få så bra svar som möjligt på frågan om vad som kännetecknar särskilt framgångsrika idrottsmiljöer (kallas här miljöstudien). Vi valde att genomföra denna studie i sex av de tidigare studerade tolv idrotterna. Selekteringen skedde på samma grunder som i förbundsstudien. De sex idrotterna framgår av tabellen nedan.

Tabell 3. Utvalda idrotter i miljöstudien.

Basket Ishockey	Fotboll Simning	Friidrott Tennis

I var och en av de utvalda idrotterna identifierades personer som uppfattades ha en god kännedom om talangutvecklingsverksamheten i allmänhet och särskilt framgångsrika miljöer i synnerhet. Det har i slutändan handlat om intervjuer med två till fyra personer per idrott. Sammantaget intervjuades 35 personer, 21 inom förbundsstudien och 14 inom miljöstudien. Av de intervjuade var 29 män och 6 kvinnor.

Datainsamling och bearbetning

Vi har använt oss av semistrukturerade intervjuer, det vill säga intervjuer där man utgår från frågeområden snarare än exakta, detaljerade frågor. Genom att ha några större frågeområden istället för många detaljerade frågor har vi kunnat föra samtalet mer naturligt och låta personerna själva i stor utsträckning styra i vilken ordning olika saker kommer upp. Syftet med intervjuerna har varit att få idrottens representanter att berätta så mycket som möjligt utan att ledas av intervjuaren. Intervjupersonerna har fått svara och associera tämligen fritt och intervjuer har liknats mer vid ett vanligt samtal. Frågeunderlaget baserades på innehållsområden i Henriksens ATDE-modell (2010).

Resultaten från förbundsstudien bearbetades och analyserades och det utkristalliserades ett antal faktorer som bedömdes ha en god relevans för att kännetecknа en framgångsrik miljö för att utveckla goda idrottsutövare. Faktorerna strukturerades i fem huvudgrupper enligt följande:

- En kultur präglad av tydlig struktur
- Helhetssyn på den idrottande individen
- Fysisk träningsmiljö och ekonomi
- Tränarnas kompetens
- Träningsgruppens sammansättning och samverkan

För att fördjupa frågan kring vad som är särskilt utmärkande för framgångsrika idrottsmiljöer intervjuades personer med särskilt god kunskap i liknande uttalade verksamheter. Två till fyra personer per idrott intervjuades i öppna och ofta prövande intervjuer som byggde vidare på resultaten från den inledande förbundsstudien.

Intervjuerna spelades in och transkriberades. Hela analysförfarandet gjordes i samverkan mellan alla forskarna i projektet och har skett stegvis genom att svaren kategoriserades utifrån enheter som svarade mot projektets syfte. Dessa kategorier tolkades vidare i förhållande till arbetsmodellen (se figur i bilagan).

Bedömning av projektets trovärdighet och källor

Respondenterna i förbundsstudien kan sägas stå för ett officiellt perspektiv och kan därmed sägas föra specialidrottsförbundens talan. För miljöstudien valdes personer med särskilt god inblick i miljöer som bedömdes återkommande få fram duktiga idrottsutövare inom respektive idrott. Det är därför på sin plats att betona att olika relevanta framgångsfaktorer och utvecklingsmiljöer skulle kunna beskrivas annorlunda av andra aktörer inom verksamheten. En annan landslagskapten eller förbundsfunktionär skulle naturligtvis kunna beskriva förbundets verksamhet på ett annat sätt, utifrån sitt perspektiv. Svaren behöver alltså inte nödvändigtvis återspegla de olika miljöernas synsätt. På samma sätt har inte heller de aktiva intervjuats eftersom det inte varit syftet med denna studie. De aktivas erfarenheter och perspektiv är således någonting för framtida forskning.

Ytterligare en kommentar angående undersökningsgruppen är att av sammantaget 35 intervjuade personer var 29 män och 6 kvinnor. Detta svarar sannolikt mot verkligheten vad gäller könsfördelningen på poster som talangansvarig, landslagschef,

utvecklingskonsulent och liknande inom specialidrottsförbunden. Könsfördelningen bör dock noteras eftersom intervjusvaren möjligen kan påverkas av om den svarande är man eller kvinna, till exempel på områden som likheter och skillnader mellan könen i talangverksamheten och synen på tjejers och killars talangutveckling.

DEL II

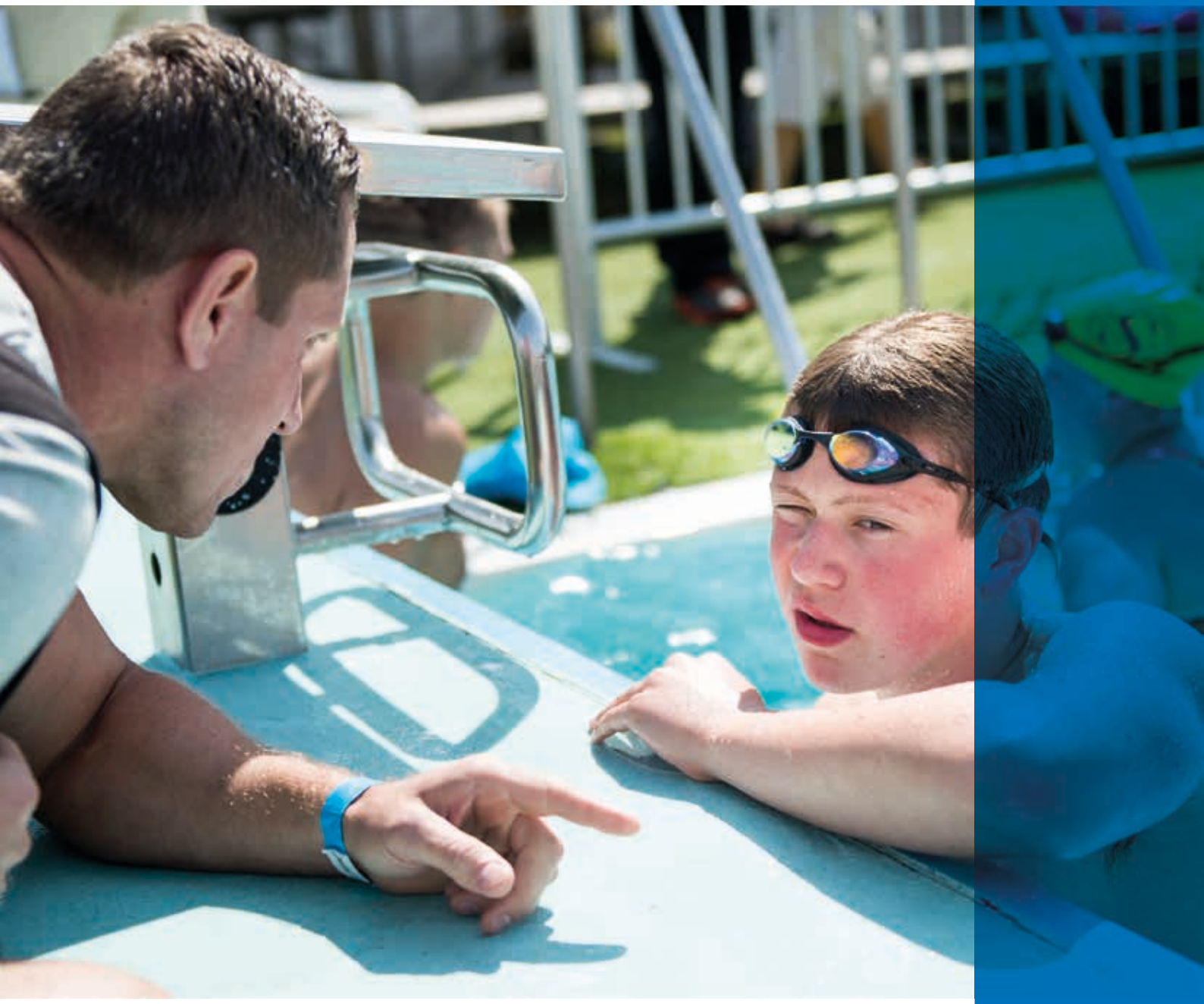

RESULTAT
DE FRAMGÅNGSRIKA UTVECKLINGSMILJÖERNA

1. Förbundsstudien – en studie i 12 idrotter

Kapitlets disposition och resultat

Den första datainsamlingen som genomfördes för denna rapport var en så kallad förbundsstudie. I syfte att få en inblick i specialidrottsförbundens uppfattning om generella framgångsfaktorer för talangutveckling valde vi att intervjua initierade representanter som var verksamma på en nationell nivå, i detta sammanhang oftast med en anställning på ett specialidrottsförbund.

Inledningsvis gör vi en sammanfattning av vad som framkom i samtalen på förbundsnivå med respektive idrott. Därefter gör vi en konklusion av det som framkom i syfte att finna möjliga generella framgångsfaktorer när det gäller goda miljöer för talangutveckling.

Badminton

Ett flertal goda miljöer för idrottslig utveckling nämns, inte minst de flesta av klubbarna i elitserien. Men även några samlade föreningssatsningar (flera föreningar som samverkar) på ett par platser i landet berörs. I de miljöer som bedöms som framgångsrika finns det i flera fall egna hallar som ger goda träningsförutsättningar. Här trycker man också på att det är betydelsefullt med bra spelare i miljön som ger möjlighet till god sparring. Även tradition och tidigare framgång i miljön nämns som framgångsfaktorer som dels kan bidra till att man ser att det går att lyckas, dels kan sporra till att satsa mer. Här omtalas att man behöver få fram några framgångsrika spelare som syns mer och på så sätt kan uppmuntra fler att vilja göra kraftansträngningar för att nå framgång.

I samtalet framkommer att en betydelsefull faktor skulle vara att komma från en framgångsrik badminton-/idrottsfamilj samt att man inte kan blunda för de ekonomiska förutsättningar som råder. Det sistnämnda är en angelägen strukturell faktor som kan begränsa den idrottsliga utvecklingen för en förhållandevis liten idrott. I övrigt betonas att kopplingen till skolan (NIU och RIG) är värdefull och att den centralisering av idrottsgymnasieverksamheten som skett uppskattas. Även den kommande eftergymnasiala möjligheten att kombinera idrott och studier blir viktig. Avslutningsvis nämns att badminton vill att behålla-perspektivet och elitperspektivet ska gå i hand i hand för man tror inte att de behöver vara varandras motsatser.

Basket

Basket lyfter fram ett par goda föreningsexempel när det gäller goda miljöer för talangutveckling. I båda sammanhangen föreligger det kopplingar till skola och det finns goda samt tillgängliga faciliteter. Vidare betonas betydelsen av bra och välutbildade tränare som också är närvarande. Även vuxennärvaro i allmänhet och en god stödapparat runt den aktive utgör betydelsefulla aspekter. Skolan är i detta sammanhang en väsentlig del, inte minst för föräldrarna till den unga idrottaren.

I samtalen ventileras vikten av en god strukturerad och uppstyrd verksamhet där det inte ges möjligheter för enskilda tränare att ”göra som man vill”. Det exemplifieras genom att flera spelare har lyckats genom ”hårt, långsiktigt och medvetet arbete” i sin idrottsliga utveckling trots att man inte har bedömts som en talang i unga år. För att lyckas behövs ett tydligt arbetssätt och det kan också vara en fördel om man som ung spelare har antingen förebilder eller ett bra representationslag att sträva mot, eller både och.

Fotboll (herr)

Sammanställningen för fotboll i förbundsstudien bygger i huvudsak på svar från den manliga sidan där talangverksamheten i mångt och mycket är organiserade i fotbollsakademier (koppling klubb och NIU), som samtliga är certifierade (årlig certifiering av Svensk Elitfotboll). Akademierna är i dagsläget 58 stycken som tar in ungefär tio spelare per år och de arbetar relativt fristående från varandra. Här finns som regel goda förutsättningar till träning, en bra organisation och välutbildade tränare. Flera av elitklubbarnas akademier lyfts fram som duktiga när det gäller utveckling och utbildning av unga fotbollsspelare. Någon miljö lovordas eftersom man är särskilt duktig på att släppa fram unga spelare i sin verksamhet. I sammanhanget nämns att man från förbundets sida tycker att gymnasieåldern egentligen är fel tidpunkt, det hade varit mera ändamålsenligt med årskurs nio och år ett och två på gymnasiet. Det finns flera unga spelare som inte klarar sista året på gymnasiet bland annat för att fotbollen tar så mycket tid och att det kan finnas kontrakt, lön med mera som innebär att spelaren gör andra prioriteringar.

Förbundet har uppmärksammat att det kan finnas en risk att akademierna blir så bra att det är svårt för de spelare som inte kommer in, eller inte söker, att få en bra utveckling och utbildning. Det kan också handla om spelare som börjar sent alternativt är sent utvecklade. Man har bland annat därför skapat ett ”parallellt landslag” i åldersgruppen 16–17 år som kallas Future Team. Där tar man ut spelare som inte tillhör A-landslag 17 år och tar då hänsyn till deras fysiska, psykiska och mentala utveckling. Dessutom arrangerar man läger där många spelare är välkomna. Rent generellt uttrycks att det är viktigt att ”täppa till luckorna” i det system som nu gäller.

Vidare bedöms klubbledningen och dess syn på ungdomsutbildningen vara en central punkt när det gäller goda utvecklingsmiljöer. De måste tycka att utveckling och utbildning av unga spelare är väsentligt och det kommer då att genomsyra de val man gör. De starka föreningarna har ofta en värdegrund eller vision nedtecknad som är förankrad hos alla ledare. Det skapar en tydlighet och innebär att enskilda ledare/tränare inte gör det de tycker är bäst. Dessutom lyfts anläggningarna och deras tillgänglighet och tränarkompetensen fram, samt kopplingen till skolan där också närhet och tillgänglighet omtalas.

Friidrott

Flera relativt disparata miljöer nämns som exempel på idrottsliga verksamheter som kontinuerligt får fram duktiga atleter. Det handlar dels om mindre friidrottsföreningar där avgörande faktorer är mycket engagerad och kunnig tränarkompetens, dels om samverkande föreningsmiljöer i större orter där det byggts en kultur som visar att man kan utvecklas till en hög nivå. I de sistnämnda exemplen finns en kollektiv god tränarkompetens, träningsgemenskap och en god ekonomi som stödjer verksamheten.

Ett flertal generella betydelsefulla faktorer för idrottsmiljöer som är framgångsrika när det gäller att utveckla och utbilda idrottare framkommer. Vikten av bra anläggningar med hög tillgänglighet och kompetenta tränare i en prestigelös anda omtalas. När det gäller det sistnämnda nämns att det råder en stor manlig dominans bland tränarna och att det skulle bli en kvalitetshöjning om det vore fler kvinnliga tränare. Vidare belyses värdet av att det både existerar en levande föreningsmiljö i regionen/området och att det finns tillräckligt stor kritisk massa i föreningen, det vill säga att det är flera idrottare som håller på även om inte alla kan bli elitidrottare. Även ekonomiska aspekter framhålls som betydande.

En väsentlig omständighet för att utvecklas inom friidrotten är möjligheten att kombinera idrotten med studier. Det finns drygt 20 RIG och NIU i landet där det som regel finns en god samverkan mellan skola (gymnasium) och förening. Motsvarande samverkan är aktualiserad och under utveckling mellan friidrotten/idrotten och högskolor/universitet. De intervjuade nämner att det går att vidareutveckla flera av RIG/NIU-miljöerna för att skapa starka ”kraftmiljöer” för svensk friidrott.

Några angelägna utvecklingsfrågor med tanke på hur friidrotten har utvecklats framkommer. Bland annat har åldern för topprestationen på internationell nivå förskjutits och ligger nu på i snitt 27 år. Det innebär en utmaning att få atleter att både vilja och kunna satsa långsiktigt. En annan fråga är att det förekommer relativt många goda friidrottsverksamheter för de yngre barnen i åldern 7–10 år, men man behöver utveckla bra miljöer i åldersgruppen 11–15 år.

Handboll

När det gäller goda miljöer för utveckling av den idrottsliga förmågan framförs att det finns några tydligt uttalade platser i landet. På dessa platser finns en kultur och tradition – det är samma människor som drivit de aktuella föreningarna under en längre tid. Här finns goda förebilder på spelarsidan och välutbildade tränare. Man arbetar också strategisk på olika sätt med omkringliggande föreningar i syfte att bli ”bygdens lag”.

I övrigt nämns vikten av ett mycket bra samarbete mellan skola och idrott. I dagsläget finns ett RIG och 36 NIU och i relation till dessa verksamheter finns både årliga uppföljningar och träffar för tränare. Förbundet ser dessa miljöer som väsentliga för att arbeta med utveckling av unga spelare.

Handbollen arbetar medvetet på olika sätt för att höja kvaliteten. Bland annat har man infört certifieringskrav på ledare/tränare som har lag i Ungdoms-SM och kravspecifikationer för spelare, och man arrangerar ett flertal riksläger där, förutom träning, olika utbildningsinslag förekommer. Förbundet vill också finna former för att man ska kunna utveckla sin idrottsliga talang i ett senare skede av den idrottsliga resan.

Innebandy

Det påtalas att det är svårt att tydligt uttala vilka miljöer som är särskilt framgångsrika när det gäller att utveckla och utbilda idrottare, istället behövs många goda miljöer. I princip ska alla stora klubbar utgöra en sådan. För att lyckas är det viktigt att det existerar en elitmiljö där relativt många spelare är duktiga. I övrigt lyfts faktorer som föreningsorganisation, föreningsattityd och ledarnas/tränarnas kvaliteter fram som betydelsefulla. När det gäller det sistnämnda är utbildning centralt.

Vidare deklareras att det finns stora möjligheter för utveckling och utbildning av spelare via de trettio NIU och det RIG som finns som i dagsläget antar cirka 250 killar och 150 tjejer per år. Planerna är att man ännu bättre ska ta tillvara den skolstruktur som föreligger i den fortsatta uppbyggnaden av talangutvecklingen inom innebandy.

I övrigt diskuteras mer generella aspekter kring talangutveckling och vikten av att ge många chansen i unga åldrar framförs – ”låt talanger komma till dig, försök inte hitta dem i tidig ålder”. Det påpekas även att många spelare skulle kunna ha utvecklats betydligt mer om de fått lämpligt stöd i rätt period.

Ishockey

Som goda miljöer för talangutveckling nämns framför allt flera av landets hockeygymnasier. Det finns ett trettiotal gymnasier och när det handlar om att producera bra spelare har det skiftat över tid vilka verksamheter som har lyckats. Rent generellt omtalas att ”småstadsgymnasierna” är mer framgångsrika på att få fram talanger i jämförelse med ”storstadsgymnasierna”. Talangutveckling innan hockeygymnasietiden förekommer i synnerhet i distriktsförbundens regi (totalt 22 distrikt). I detta sammanhang påtalas att det finns en risk att klubbar som har hockeygymnasier försöker dra till sig talangerna tidigt, det vill säga redan i 13–14 års ålder. Det får konsekvenserna att man ”måste vara bra” i åldern 13–14 år för att komma in ”den rätta/enda vägen”, det vill säga vägen via hockeygymnasium. Detta kan då förstärka den så kallade ”Relative Age Effekten” – det gäller att vara tidigt utvecklad för att lyckas. Det utpekas inga särskilda goda föreningsmiljöer för utveckling om man ser till åldrarna innan hockeygymnasium, däremot visar interna studier att flertalet spelare kommer från mindre klubbar.

Väsentliga faktorer är att föreningsmiljöerna verkligen tar den idrottsliga utvecklingen av unga spelare på allvar, att verksamheten är prioriterad. Att man avsätter resurser, har flera kompetenta anställda ledare/tränare och en gedigen stödapparat för spelarna. I diskussioner kring ledar-/tränarkompetensen tydliggörs att det inte enkom handlar om det idrottsliga kunnandet utan aspekter som social kompetens och pedagogisk kompetens betonas, inte minst i unga åldrar. Utöver detta markeras tillgången till, och kvaliteten på, träningsmöjligheter – både istid och träning utanför isen. I unga åldrar är även närheten till träningsarenor väsentlig. Det nämns även kulturella aspekter som att det ses som positivt och naturligt att hålla på med ishockey.

Som framgått är hockeygymnasierna viktiga i talangutvecklingskedjan, möjligheten att kombinera sin hockeysatsning med studier. Det innebär att det är en kritisk punkt att komma in på ett gymnasium, där det är cirka 300 av 1 200 sökande som antas årligen. Av dessa är det cirka 30 stycken som blir elitspelare. Givetvis är även kvaliteten i verksamheten central och hockeyförbundet har auktoriseringskrav och certifiering, och man följer och utvärderar verksamheten noggrant. När det gäller kvalitetsaspek-

ter betonas ledar-/tränartätheten och utbildningsnivån. Ett led i arbetet med detta är att förbundet har 12 heltidsanställda ishockeykonsulenter som var och en ansvarar för cirka 30 föreningar. De svarar för kompetensutveckling på olika sätt och konsulenternas kunnande är viktigt för talangutvecklingsarbetet.

I samtalen kring talangutveckling lyfts problematiken att det finns få ishallar där det bor mycket folk och vice versa (det finns ca 350 ishallar i landet). Med tanke på behovet av istid och närhet till anläggningar för att lyckas är det ett dilemma av strukturell karaktär. Det blir även något ”motsägelsefullt”, för samtidigt som man önskar att ishockeyn ska växa när det gäller antalet utövare, kan det begränsa den idrottsliga utvecklingen.

Konståkning

Det är flera klubbar som nämns som starka miljöer för att utveckla och utbilda unga konståkare. En central faktor är tränartillgång och tränarkvaliteten, i princip kan en stark och kompetent tränare skapa en framgångsrik miljö. Kulturen inom idrotten är att man arbetar med en tränare under en längre tid, det uttrycks till och med att det är en förutsättning.

Utöver detta är det ytterligare ett par centrala faktorer som betonas: tillgång till istid under lång tid och bra samarbete med skolan. I relation till frågan om istider nämns att kostnaden för att hyra istider spelar en viktig roll. Här blir också förhållandet till ishockeyklubben på orten betydelsefullt. Samverkan med skolan är central för att kunna träna flera gånger om dagen och det är en extra fördel med geografisk närhet mellan ishall, skola och bostad. Det finns en NIU-verksamhet, däremot inget RIG, detta för att man önskar förhålla sig till samma tränare under en längre tid. Vidare nämns stödapparaten runt de aktiva som väsentlig. Det kan handla om exempelvis fystränare, mental rådgivare, kostrådgivare och massör, men även den sociala miljön i stort.

Det påpekas att det sker ett alltmer ökat framgångsrikt utbyte mellan olika miljöer, på både nationell och nordisk nivå. Exempelvis förekommer teamwork mellan tränare och klubbar i form av utbildning, sammandrag och träningar.

Orientering

Det tas upp ett flertal goda utvecklingsmiljöer inom orientering. Några är kopplade till de tre RIG och åtta NIU som finns, andra är mer relaterade till olika klusterbildningar som kan finnas med geografiska förtecken eller i kombination med eftergymnasiala studier. Även en del specifika klubbmiljöer nämns som särskilt framgångsrika.

Angelägna faktorer för att ha en bra utvecklings- och utbildningsmiljö är att det finns någon kompetent och drivande ansvarig ledare samt att det existerar goda förutsättningar för olika typer av träning. Vidare omtalas vikten av träningskamrater och bollplank kring träning. Det är även väsentligt att det finns möjligheter att kombinera idrottssatsningen med studier eller arbete. En vanlig väg, oavsett om man kommer från en mindre eller större klubb, är att man går på ett orienteringsgymnasium och därefter fortsätter att kombinera orienteringen med studier på en större ort. Det innebär olika kritiska skeden som ofta sammanfaller med utbildningsval.

Förbundet har inlett ett arbete med att kartlägga och skapa ett antal utvecklingsmiljöer, primärt för åldersgruppen 15–17 år. Man ska även sätta ihop en grupp som ska arbeta med RIG, NIU och utvecklingsmiljöer. Vidare nämns att man arbetar medvetet från förbundshåll med att landslagsstjärnorna ska vara förebilder och stimulera de ungdomar som är på gång samt att man arrangerar regelbundna träffar för tränare i elitmiljöer.

Simhopp

Några exempel på framgångsrika miljöer för talangutveckling inom simhopp tas upp samtidigt som det noteras att det finns en stark, och i vissa fall sårbar, koppling till tränare och tränarkompetens. Det kan i vissa sammanhang vara så att man lyckas ta tillvara på talangerna till en viss nivå men att det därefter kanhända saknas kompetens och vilja att lägga ner tid på allt arbete som behövs göras.

Det betonas att kulturen är mycket väsentlig – att det finns en miljö/ett klimat där man tror att barn och ungdomar kan utvecklas, där man kan bli bra, lyckas och där man vet att det är hårt arbete som gäller. Den sociala omgivningen spelar en stor roll, att det är likasinnade som jobbar tillsammans och att det råder ett klimat där man tränar hårt samtidigt som man har kul. I övrigt är faciliteterna för simhopp viktiga, inte minst landträning som exempelvis torrsvikt, tjockmatta, studsmatta och studsgolv. Som framgått tidigare är guidningen av ledare och tränare också synnerligen betydelsefull.

Simhopp har inga RIG, däremot finns det NIU på några platser. Det är av stor betydelse att kunna kombinera skolan och idrotten. Det uttrycks att det saknas idrottsmellanstadier och idrottshögstadier, inte minst för att det behövs mycket träning ganska tidigt. Utövaren behöver starta ganska ung för att lära in de tekniska detaljerna före puberteten. Det förekommer dock några högstadiealternativ som fungerar bra och som möjliggör träning vid två tillfällen per dag.

Vidare betonas vikten av att dokumentera, planera och analysera sin träning och tävling. Det uttalas även att idrotten behöver anställa professionella tränare som är tydliga i sitt sätt att arbeta och har klara talangutvecklingsplaner.

Skyttesport

När det handlar om goda miljöer för utveckling av den idrottsliga förmågan framläggs att det finns några uttalade platser i landet, i synnerhet en miljö. De starka miljöerna har varit ledande under en längre tid och man arbetar i dessa mycket målmedvetet med att producera toppskyttar, det finns genomgående ett större elittänkande i verksamheten. De aktuella föreningarna har hittat sina framgångsrecept och man lagarbetar bra inom miljöerna. Men man hjälper också varandra mellan föreningarna, bland annat förekommer det utbyte mellan tränare. En ytterligare bidragande faktor är att det ges möjlighet att kombinera idrottssatsningen med studier.

Betydelsefulla faktorer för att skapa bra utvecklings- och utbildningsmiljöer är att man verkligen ser individen och att man kan bygga bra träningsgrupper. Det behövs ett schysst klimat. I övrigt är det viktigt med goda förebilder som kan sporra de yngre skyttarna och det uttrycks att i en av miljöerna är ”halva landslaget med på träningarna”.

Förbundet har börjat arbeta mer med talangutveckling och har nu en anställd sportchef. Det har inte varit problem med att rekrytera ungdomar, däremot har det varit svårt att behålla dem i verksamheten och få dem att vilja satsa. En kritisk ålder är när man från 15 år övergår till stående skytte och det även ställs högre krav på utrustningen.

Tennis

I diskussionen kring goda miljöer för att utvecklas idrottsligt framkommer ett flertal exempel, både från förr och för närvarande. Det har funnits kraftfulla verksamheter som nu är mycket marginella, samtidigt som det i dagsläget existerar starka klubbar, inte minst på flera större orter. Starka idrottsliga miljöer präglades förr av kommunala anläggningar, låga kostnader, många ideella ledare, engagerade föräldrar och driftiga tävlingskommittéer, men det är en svunnen tid. Tillgängligheten till spelytor finns till viss del idag, men däremot råder det avsaknad av ideella ledare. En ond spiral kan vara att en förening får sämre ekonomi bland annat på grund av färre medlemmar, vilket leder till att anställda tränare får arbeta med annat än träning och att klubben inte har råd att låta ungdomarna spela tillräckligt mycket tennis.

Men de avgörande förklaringarna finns på en mera strukturell nivå som är kopplad till urbanisering, arbetslivets förändring och de individualistiska tendenser som råder. Där det finns god tillgång till tennisanläggningar finns för få barn och ungdomar. De intervjuade nämner att det idag förekommer två ”ytterligheter”, mer som olika principiella sätt att se på talangutveckling. Å ena sidan kan en mindre ort fortfarande producera duktiga ungdomar genom att det erbjuds hög tillgänglighet i mindre tennishall/klubb med god närhet till skola och bostad, samt att finns engagerade ideella ledare. Men å andra sidan är det en privat så kallad akademi där man betalar för god tillgänglighet, professionella tränare, bra sparring med mera.

Viktiga framgångsfaktorer som uttalas är mycket träningstid, god tillgänglighet och gedigen tränarkompetens. När det gäller det sistnämnda krävs det goda pedagoger, som inte behöver vara experter på tennis, för de yngsta. I nästa steg behöver tränarna vara bra på det tekniska och fysiska och från 15 år är det önskvärt med tränare som har en gedigen erfarenhet och god taktisk förmåga.

Rent generellt är svensk tennis idag duktiga på att rekrytera, det är en stor och expansiv barnidrott. Däremot är det färre som gör en längre idrottslig ”resa” och det är exempelvis relativt få som söker de platser som finns på RIG och NIU. Man startar ofta i tennisskola, där det finns en omfattande verksamhet med många barn på en begränsad yta. Den första större drop-outen syns när barnen är cirka 13 år då det behövs tävlingslicens. Den andra kommer efter årskurs 9 då det är dags för gymnasiet. Orsakerna till detta är flera, men de ekonomiska förutsättningarna i föreningen är en. Under vägen från tennisskola till tävlingsaktiv/elitaktiv går man från att vara en intäkt till att vara en kostnad.

Vidare noteras att det finns en stark koppling mellan ungdomar som satsar och deras föräldrar, vilka själva spelar eller har spelat tennis. En aktuell utmaning inom tennisen, precis som i andra idrotter, är att man når sin peak som aktiv betydligt senare idag, jämfört med tidigare. Det nämns att det på internationell nivå är drygt 27 år för män och cirka 25 år på damsidan. Det ställer nya krav på den idrottsliga utvecklingen.

Sammantagna slutsatser

Vi gör i denna del en konklusion av de synpunkter som framkommit från respektive idrott. Förvisso är idrotter olikartade på flera sätt, men när det gäller faktorer som har betydelse för den idrottsliga utvecklingen finns det ett flertal gemensamma nämnare. Vi har strukturerat faktorerna i fem huvudgrupper enligt följande:

- En kultur präglad av tydlig struktur
- Helhetssyn på den idrottande individen
- God fysisk träningsmiljö
- Tränarnas kompetens
- Träningsgruppens sammansättning och samverkan

En kultur präglad av tydlig struktur

Det verkar vara väsentligt att det finns en tydligt strukturerad verksamhet som präglas av en genomtänkt progression, en röd tråd. Att verksamheten är bra organiserad och att arbetssätt och förutsättningar är lätta att uppfatta, det finns inte utrymme för ”egna race”. Det kan understödjas av en förankrad värdegrund, tydlig vision, god föreningsattityd och så vidare. Samtidigt präglas miljön av kontinuitet som innebär någon form av ”positiv tröghet” där man håller fast vid det man tror på. Avgörande för den strukturerade verksamheten, och att man satsar på ungdomars utveckling/utbildning, kan vara klubbledningen och starka tränare/tränargrupper. I vissa sammanhang nämns ”nyckelpersoner”, viktiga enskilda starka personer som drivit föreningen under längre tid. I sammanhanget betonas också de ekonomiska förutsättningarna, viljan att satsa är en sak men det måste också realiseras och finansieras.

Flera trycker även på betydelsen av att det finns en kultur, en miljö, som signalerar att här kan man lyckas och nå framgång och här är det långsiktigt och gemensamt arbete som gäller. Miljön utmärks av öppen kommunikation, delaktighet och samarbete.

Helhetssyn på den idrottande individen

Det är väsentligt med ett helhetsperspektiv på idrottaren som gör att man i olika sammanhang tar hänsyn till mycket som berör individen, inte enbart det idrottsliga. Givetvis ska idrottaren kunna fokusera på sin idrottsliga utveckling, och omgivningen, som till exempel skola, familj och vänner, är viktiga för att stödja den aktive på olika sätt. Det innebär också att det behövs skyddsnät när allt inte går som det är tänkt. Stödapparaten inkluderar även ”idrottsnära” stöd i form av exempelvis medicinsk service, kostrådgivning och mental support.

Betydelsen av att kombinationen idrott och skola (även i kombination med arbete) fungerar är det många idrotter som lyfter fram som en synnerligen väsentlig faktor för en god idrottslig utveckling.

God fysisk träningsmiljö

Flertalet av respondenterna betonar betydelsen av bra faciliteter och utrustning både på den ”ordinarie” idrottsytan och när det gäller anläggningar för kompletterande träning. Faciliteterna ska även ha en god tillgänglighet som ger flexibilitet för

mycket träningstid när man önskar. Även närheten till träningsanläggningarna är av vikt. I relation till goda faciliteter med bra och ändamålsenlig utrustning finns också de ekonomiska förutsättningarna och allt vad det innebär.

Tränarnas kompetens

Samstämmigt från de flesta idrotterna är behovet av kompetenta och välutbildade ledare/tränare för framgångsrika utvecklingsmiljöer. Tränarkompetensen behöver inte i alla avseenden vara personbunden utan kan finnas i den samlade tränargruppen. Några idrotter tydliggör att det är olika kvaliteter/kompetenser som är väsentliga när man tränar olika åldrar, i de yngre åren är det framför allt pedagogiska och sociala kvaliteter som betonas medan de mera idrottsliga aspekterna blir viktigare ju äldre adepterna är.

Det bör råda en prestigelöshet mellan ledare/tränare som ger en god grund för samverkan. Flera av de goda miljöerna är även bra på att locka till sig tränare och genomföra medvetna satsningar på rekrytering och utveckling av tränargruppen.

Träningsgruppens sammansättning och samverkan

Även själva träningsgruppen har betydelse för den goda utvecklingsmiljön och då på flera sätt. Det kan handla om träningskamraterna som är betydelsefulla för en god social och motiverande miljö. Det kan också röra sig om att det finns bra förebilder som visar att man kan lyckas idrottsligt – framgång föder framgång – men också att träningskamraterna bidrar till god idrottslig sparring.

2. Miljöstudien – fördjupade studier i sex idrotter

Kapitlets disposition och resultat

Den andra delstudien, miljöstudien, är en fortsättning och vidareutveckling av förbundsstudien och syftar till att få en fördjupad beskrivning av de faktorer som utmärker framgångsrika idrottsliga utvecklingsmiljöer. Vi har valt att intervjua personer från sex idrotter som har en bred, men också en djup, gedigen kunskap om framför allt de miljöer som uttalats i förbundsstudien. De aktuella idrotterna framgår av tabell 3 (sidan 24).

Till skillnad mot förbundsstudien redovisas inte varje enskild idrott för sig i miljöstudien. Istället görs resultatredovisningen utifrån de fem huvudgrupper som framkom i förbundsstudien. Inom varje huvudgrupp tydliggörs och förstärks väsentliga beståndsdelar som bidrar till huvudtemat och till den goda miljön, bland annat genom att uppmärksamma nyanser och samvariation. Dessutom synliggörs och uppmärksammas beskrivningarna av de olika delarna med citat.

En kultur präglad av tydlig struktur

Väl utformad organisation och struktur – en tydlig röd tråd – inga "egna race"

En ofta återkommande faktor vid beskrivningen av de miljöer som kontinuerligt varit framgångsrika när det gäller idrottslig utveckling är att det finns en klar struktur och därtill en kultur som tillåter detta. Denna struktur har oftast byggts upp genom en uttrycklig idé och en uthållighet kring föreningens vision. Beskrivningarna visar att det i miljön finns just en klart uttalad verksamhetsidé med tydliga målbilder som löper genom hela föreningen på alla nivåer.

> Alltså en tydlig målbild, det tror jag är viktigt för då famlar man inte så och då vet alla vad man strävar efter. Jag tror att värdegrunder och policydokument och sånt där, man har kommit långt inom de områden, och sen en tydlig verksamhetsidé. Vem vänder man sig mot, vilka aktiva man vänder sig mot och att man ser helheten. Varför jag säger helheten är för att de som jobbar här fattar att det kostar pengar om man ska vara elit, och då ser man till att bygga en ordentligt bred bas också.

> Föreningen har varit bäst de här sista åren både på att slussa upp juniorer och haft framgångar i serien. Här finns en tydlig idé, sjukgymnasterna och materialförvaltarna, hela föreningen har bestämt sig för att det är hit vi ska. Det är inte så att spelarna kan gå till materialförvaltarna och tycka att det här är åt helvete, fan vad vi tränar mycket, utan de är med på båten också.

I de goda miljöerna finns det en kultur som vittnar om en hög grad av öppenhet och delaktighet, men som på samma gång inte innebär att var och en ”kör sitt eget race”, utan man följer de policys, riktlinjer och arbetssätt som föreningen står för och tror på.

> Sen har man kanske då ett system i föreningen där man vet vad det är som gäller. Om man är involverad får man tidigt lära sig vad som gäller i den här föreningen och då anpassar man sig till det.

> Någonstans satt klubben och diskuterade fram ett spelsätt och sen har de jobbat ganska hårt med det (---). Det var ju ledarträffar en gång varje måndag eller något sånt där man pratade spelare och man pratade förmodligen också utveckling av spelet. Man har haft en ganska tight grupp som har jobbat med den här typen av utveckling som genomsyrar A-laget och som sedan går ner långt ner i åldrarna.

Kontinuitet – positiv tröghet

Förutom ovan nämnda resonemang kring en tydlig struktur och en idé så talas det även om vikten av kontinuitet och uthållighet i relation till vision och idé, detta oavsett hur vindarna blåser. Vem eller vilka som står för att man ”håller fast”, skiljer sig däremot åt i beskrivningarna. Det är främst storlek på förening som avgör skillnaderna, mer än den specifika idrotten. I de större framgångsrika miljöerna så talas det mer i termer av en kontinuitet kopplat till struktur och organisation, än till enskilda individer.

> Man har många folk anställda, det är också en styrka i den större föreningen, där är kontinuiteten kopplat mer till strukturen och organisationen än bara till enskilda individer. Så bygger det någonstans en kultur också. Jag menar att har du en bra organisation och tydlighet så bygger det kulturen tillsammans.

Däremot ser vi i beskrivningar av just kontinuitetens betydelse i de mindre föreningarna att det är mer kopplat till enskilda individer – eller grupper av individer – som har varit eller fortfarande är mycket centrala inom vissa framgångsrika miljöer.

> Det är ju liksom en kontinuitet i organisationen, det tror jag är en jätteviktig grej. Alltså det byts inte ut så mycket folk för ofta och byts det ut folk så är det kanske en som byts ut, men kulturen kvarstår. Det påverkar inte så mycket om man till exempel byter ut en av fyra alltså, så kontinuitet finns över tid i föreningen. Tar ett exempel som N.N. där är det samma huvudledare som det har varit de sista trettio åren även om de har bytt från herr till fru så att säga men det är liksom samma som har gått vidare, det är den kulturen och den mentaliteten som finns.

I intervjuerna går det att urskilja hur enskilda individer med en tydlighet och en stark idé lyckats ”bygga in ett arv” som lever vidare även om de själva slutat. Men det finns också beskrivningar om miljöer som blivit sårbara genom att kontinuiteten och föreningsidén byggt på enskilda eldsjälar. Flera mindre föreningar som under lång tid varit mycket framgångsrika, främst i de individuella idrotterna, har dött ut i samband med att den drivande tränaren eller styrelseordförande lämnat föreningen. Det som blir tydligt i miljöer som ”överlevt” en sådan process är att fokus inte enbart legat på

att utveckla aktiva i sina idrottsliga prestationer, utan det har även funnits ett starkt intresse för att fånga upp och utveckla nya tränare som kan förvalta föreningsidén och kulturen.

Fokus på långsiktig utveckling

Det finns vidare en dimension som går igen i samtliga intervjuer vad gäller beskrivning av de miljöer som kontinuerligt lyckas få fram nya duktiga elitaktiva. Det är en berättelse som handlar om att man arbetar med långsiktig utveckling av både aktiva och ledare, men också vad gäller hela föreningens utveckling.

> Det är den här långsiktigheten att både spelare och hela föreningen arbetar långsiktigt, det vill säga att man inte ser bara denna veckan eller att det ska vara den här säsongen. Utan man ska ha långsiktighet och inte bara dra alla över en kam, utan varje spelare har en personlig utveckling. Det är lite mer övergripande det, men då har du en organisation som ligger i grund och botten som finns, kring hur jobbar vi med respektive åldersnivåer och personlig utveckling.

Perspektivet att arbeta med långsiktig utveckling lyfts inte minst i relation till arbetsvillkoren för tränarna i föreningen och hur det har bidragit till de framgångar som varit.

> Jag tänker på ledarna, vilken skillnad i arbetsmiljö för ledarna att jobba med ungdomar och juniorer om du inte har en kniv under hakan och säger att du ska vinna den cupen och den här matchen och att du alltid måste vara längst upp i serietabellen. Istället för att se till spelarnas utveckling och vad de presterar på isen istället för att bara räkna resultat.

I beskrivningen av flera miljöer framskymtar också bilden av en kultur som tror på sin egen förmåga att nå framgång. Det talas med stolthet om både nuvarande spelare och äldre spelare som slutat. Det finns berättelser om klubben och dess framgångar och att det går att lyckas.

> Någonstans blir det en credibility i det hela. Här kan man bli bra i tennis. Lirar man här så blir man bra i tennis.

I en av miljöerna drar man även en parallell till USA för att försöka fånga in vad det är i föreningskulturen som man syftar på.

> I USA är man duktigare på att uppmärksamma idrottsmän på olika nivåer – deras framgångar och stöttning. Man pratar mycket mer, man skriver mer om det. Det är mer att man i USA identifierar personen och lyfter upp det med respekt, som lite vördnad. Stolthet, att vi har en bra spelare här i byn eller i staden. Vi kan lyckas.

Stabil ekonomi

Ovan har vi beskrivit att en tydlig målbild, värdegrund och policydokument framkommit som viktiga inslag i en väl fungerande och framgångsrik utvecklingsmiljö. De föreningar som har haft bra kontinuitet i sin verksamhet över tid har också många gånger, i kombination med ovan nämna områden, haft en bra ekonomi och en stabil grund att stå på. I föreningar där det har svajat lite har orsaken ofta varit ekonomiska

problem. Vi kan dock se undantag när det gäller berättelser från ishockey. Här har man snarare under en period med svag ekonomi haft en framgångsrik ungdomsutveckling i vissa miljöer, ofta orsakat av att man fått prioritera den egna utvecklingen av spelare i relation till att köpa in ”färdiga” spelare.

> Ja, men om jag ska titta på klubbar så är det lite cykler i de verksamheterna och framför allt om du pratar 15–20 år så har det inte sällan varit att med dålig ekonomi som det har varit en frodig utveckling för ungdomarna för de upp till 20 år. Då har de inte haft ekonomi att värva spelare, utan har varit tvungna att använda sina egna juniorer.

I dessa klubbar har det på grund av sämre ekonomi skapats en kultur där nya unga talanger får en möjlighet till speltid i klubben, vilket också har främjat både deras och klubbens utveckling.

Med koppling till ekonomiska aspekter kan vi också se andra typer av utvecklingsmiljöer växa fram. Det är miljöer som är attraktiva för duktiga aktiva genom att det finns möjlighet att få stöd ekonomiskt. Det kan handla om föreningar som inte bygger på att man finns på plats utan de aktiva kan finnas spridda såväl nationellt som internationellt. Under senare år har exempelvis föreningar inom friidrott, genom att arrangera olika stora event, erhållit betydande inkomster vilket lett till att karaktären på miljön förändrats. Det finns därigenom ekonomiska resurser för att attrahera och stödja elitaktiva i sina idrottssatsningar, inte minst efter gymnasieåren.

> Det är en helt annan typ av miljö som helt grundar sig på ekonomi och där finns ingen verksamhet för de aktiva samlat på lokal ort. De har aktiva som bor i Frankrike, Falun, Boden, det är en helt annan sak. Jag kan inte förringa den miljön, det är en jätteviktig miljö för de skapar förutsättningar för många aktiva att ta nästa steg och kunna utvecklas ännu mer och där i den grupperingen har vi verkligen OS-deltagare, VM-medaljörer och EM-medaljörer. Men det är helt andra miljöer och där handlar det inte om tränare. Det handlar enbart om att de har stora ekonomiska möjligheter att kunna stötta det här paret eller grupperingen som är runt den aktive, och då är det just den aktiva. Det är något helt annat och vi ska vara glada att de gör det och att denna variant finns för utan det stödet så hade det kanske inte blivit så bra.

Helhetssyn på den idrottande individen

Det är inte bara fysisk utveckling och prestation som är i fokus. Mycket kan hända med en människa under viktiga ungdomsår och då är det viktigt att det finns en helhet runt om som fungerar.

Vikten av att helheten fungerar

Ett återkommande tema är betydelsen av en helhetssyn. Förmåga till helhetssyn inbegriper några olika aspekter. Det talas bland annat mycket om vikten av en kultur och en organisation som lyckats främja utvecklingen av en hel individ. Det är väsentligt att de aktiva inte blir sedda enbart som en elitidrottare/en produkt som ska leverera resultat utan också som en vanlig tjej eller kille, som på samma gång befinner sig mitt i en idrottskarriär.

> Det är ju liksom bra träning och allting, men samtidigt så ser de människan eller spelaren och inte ser dem som tennisspelare enbart. De har ett större omfång, liksom ”hur mår du och vad har du gjort idag” och allting runt om. Att inte bara se ”hur är din forehand”, det är inte bara det som det handlar om. Det är ett engagemang som tränaren har. Men det är inte bara tränaren där då utan det kan vara lika viktigt med kansliet eller shopen eller de som hänger där, de andra kompisarna.

Det är en kultur som främst bärs upp av ledarna i dessa miljöer. Det behövs en kompetens som innebär att man tillsammans med var och en av de aktiva har kunskap om de aktivas hela livssituation och att exempelvis skola och idrott går att kombinera på ett bra sätt.

> Det jag kom fram till var egentligen att kanske mest avgörande är liksom de mänskliga resurserna, för vi har ställen i Sverige där det tenderar att ploppa upp talang efter talang som når de här ungdomslandslagen. De finns i de ganska små klubbarna där träningsmiljön inte är speciellt märkvärdig, men det finns kanske en eller några personer som har greppet över ungdomarnas helhet på den orten. Han har stått där vid sin kulring, släggring, spjutansats och fångat upp och samtidigt kombinerat det så det passar deras skola, det är liksom hela människan.

Möjligheterna att genomgå exempelvis gymnasiala utbildningar för att förstärka träningsmöjligheterna inom den egna idrotten framkommer i många fall som betydelsefullt för framgången, främst när det gäller lagidrotternas utvecklingsmiljöer. I en intervju framhålls betydelsen av att skapa en bra helhet som grund till att man har lyckats år efter år att bibehålla en dominans inom sporten när det gäller att få fram ny elit.

> Det finns i princip under ett tak fem stycken hallar och sen kunde man bygga ett kansli där också. Sen har man tagit det här vidare och vidare på olika sätt och tagit vara på kommunala engagemang i form utav att man har varit tidigt på det här med basketgymnasium, ett lokalt basketgymnasium och varit väldigt tidiga på det här som man benämner som basketbollklasser, alltså profilklasser på högstadienivå. Man var också väldigt tidig på att skapa ett fritids där, så man har skapat en helhetsmiljö på olika sätt och vis och vad som gjorde det smart måste jag säga är också att man lät anpassa det till redan existerande kommunala kostnader.

Samverkan med skolan skildras som framgångsrik främst utifrån två aspekter, att det ger möjlighet för de aktiva att träna flera gånger om dagen, och att idrottarna upplever att de två verksamheterna inte kolliderar eller i värsta fall spelar ut varandra. Närheten mellan bostad, skola och träningsanläggning är även en stor fördel. Det är alltså väsentligt att samarbetet mellan skola och idrotten inte bara finns, utan att det också fungerar väl för att det ska ge önskad effekt. Om det inte klaffar kan det ge motsatt effekt.

> Naturligtvis gäller en bra möjlighet till skolgång kopplat till närhet till träningsmiljön så att säga. Så närheten där var att minimera resandet.

> Det är många som idag slutar med idrotten men som förr fortsatte eftersom man då inte var tvungen att vara i den här speciella miljön som har talangutvecklingsprogram i skolan och i klubben. Vi har ett uttröttningsproblem i fotbollen. Väldigt trötta spelare, många med psykisk ohälsa som har för mycket att leva upp till. Det är stressande.

Det är inte enbart under gymnasieåren som helheten i dessa miljöer anses som viktig, utan framför allt i det kritiska skede som infinner sig efter gymnasieskolans slut. I några av föreningarna som har en bred bas och stabil ekonomi har det varit en mycket medveten strategi att försöka hantera just denna kritiska övergång. Steget att efter gymnasietiden gå från junior till senior är för många problematiskt, då det stöd som finns endast riktas till de allra bästa. Finns det ingen ekonomisk support blir det komplicerat att finna ändamålsenliga kombinationer med jobb alternativt studier.

> Det är en helhetssyn på utveckling. Flera av de större föreningarna har ju NIU-verksamhet som är kopplade, men de som lyckas på seniornivå har också en möjlighet till eftergymnasial verksamhet. Antingen med en koppling till högskolor, alternativt att man ordnar arbete åt dem i föreningen. Så de kan simma på halvtid och jobba på. Så blir det liksom en win-win.

Ett totalt ansvar för idrottsutövaren – starkt skyddsnät vid motgångar

En väg mot elitidrotten och mästerskapen är sällan spikrak. Den kan kantas av en rad olika motgångar. Det är vad som sker i dessa situationer som kan bli avgörande för den aktive och dess fortsatta satsningar. I intervjuerna framkommer vad som utmärkt de miljöer som fått de aktiva att stanna kvar och fortsätta satsa trots motgångar. En central aspekt som lyfts fram är tränarens roll och förmåga att hantera situationen om något går fel.

> Det har varit aktiva i de här grupperingarna som har haft dåliga perioder när förhållandena har spruckit, ekonomin har varit dålig eller något annat. Men det går att ta tillbaka. Det är väldigt få saker som man inte kan rädda upp med bra ledarskap. Det är mycket sådant, mycket mjuka värden.

Motgångar sker för många och kan orsakas av en rad olika saker, men det som lyfts fram som väl fungerande i några av de framgångsrika miljöerna är just skyddsnätet när något händer. Det kan innebära att man som aktiv får stöd i processen av till exempel läkare, sjukgymnast, mental rådgivare och kostrådgivare vid en skada eller genomklappning. Det kan också innebära att ”man inte blir lämnad i sticket”, exempelvis att alla riksidrottsgymnasieelever åker på läger utomlands men den aktiva som är skadad bli lämnad kvar hemma och dessutom i många fall på en ort långt ifrån familjen. Här framhålls också betydelsen av en fungerande helhet och ett gott samarbete mellan olika parter, till exempel vikten av samverkan mellan skola, idrott och familj när det gäller vikande idrottsresultat och skador eller att få skolarbetet att fungera. Vidare berättas det om en kultur som inte ser motgången som enbart den enskildes tillkortakommande, utan att det istället finns ett ”öppet och balanserande” klimat som vittnar om att de allra flesta stöter på motgångar under sin elitkarriär.

God fysisk träningsmiljö

Kvalitativt bra anläggningar

Frågan om anläggningar och faciliteter är återkommande i intervjuunderlagen och det går inte att bortse ifrån deras betydelse för miljöernas återkommande framgångar. Det är bland annat tillgången till en kvalitativ bra anläggning samt tillhörande utrustning som ses som en viktig dimension.

> Men sen om man då öppnar dörren och tittar på anslagstavlan, första intrycket, så kan det inte hänga gamla gulnade papper liksom som ingen har skött. Utan det ska liksom vara strukturerat och fräscht.

Aspekten kring anläggningarnas och utrustningens kvalitet är frekvent återkommande i framför allt de större föreningarna och i lagidrotterna. En annan dimension berör mer de mjuka värdena, det vill säga den kultur som anläggningen bjuder in till. I redogörelserna av den lilla föreningen som under åren haft stora framgångar lyfts särskilt denna aspekt om anläggningarna fram. Här handlar det inte om storleken på anläggningen eller hur ny och välutrustad den är. Det är istället den atmosfär och kultur som skapats på träningsplatsen eller i hallen som är det väsentliga.

> Anläggningen ska vara välkomnande, det ska inte vara stelt. Sen kommer du in och det ska vara lite puls i hallen, lite spel och lite tempo och lite sådana här saker. Men samtidigt en inte elitinriktad, men en varmare känsla i hallen. Där liksom, här skulle jag kunna stanna och liksom fika och ha det mysigt. Se att de pluggar och liksom, den där. Det är en sorts, vad ska man säga, liksom det är en hemmamiljö. Eller liksom en miljö som tonåringar och yngre tycker att det här är läckert, men samtidigt som äldre också kommer in.

God tillgång till och närhet till anläggningarna

Flexibel tillgång till anläggningarna framhålls också i stor utsträckning. Beskrivningen att det finns en anläggning/träningsplats som är öppen för de aktiva med möjlighet att kunna träna även utanför ordinarie träningstillfällen. Det öppnar upp för satsande ungdomar att lättare kunna hantera och balansera en helhet i livet. Det kan också vara synnerligen viktigt med hög tillgänglighet för att inte en träningsperiod med behov av omfattande träningstid bromsas upp på grund av att det inte finns tider. Fördelarna med flexibiliteten kring användandet av hallarna verkar vara större i de individuella idrotterna än i lagidrotter.

> De hade tillgång till en liten inomhushall som alltså var öppen för dem. Inomhushall, tillgång till anläggning, tillgång till en tränare som var där jämt och som var välkomnande av andra tränare.

> Möjligheten till bra träningstider, alltså man behöver inte träna jättetidiga morgnar eller jättesena kvällar.

En god tillgång till anläggningar har i de individuella idrotterna även lyfts fram som betydelsefullt för att kunna genomföra en bra träningsplanering som tar utgångspunkt i varje enskild individs särskilda förutsättningar. I dessa sammanhang jämförs de skillnader i förutsättningar som exempelvis kan finnas i två föreningar på mindre orter i Sverige. Föreningarna är till sin storlek näst intill identiska men i den fören-

ing som kontinuerligt utvecklat nya talanger har det alltid funnits bra tillgång till träningsplatser. I intervjuerna lyfts inte denna fördel enbart i relation till ungdomarnas möjlighet att flexibelt kunna utnyttja hallen, utan även att det möjliggör en träningsplanering utifrån betydligt bättre kvalitativa grunder.

> Om de aktiva har jobbat explosivt och tävlat lördag–söndag, då är det ju högst olämpligt att köra sprintträning på måndagen. Men i vissa föreningar är det enda tillfället de har att göra det på grund av anläggningen. Sen har de inte tillgång till det på hela veckan. På så sätt har tillgången till träningsanläggning varit viktig i vår miljö, men det betyder inte att det varit stora flådiga anläggningar. (---) Det är också idrottbundet. I vissa idrotter som typ långdistans så behövs ingen lokal, det behövs bara skogen, engagemanget och någon slags träffpunkt som skapar detta.

Tränarnas kompetens

I flera av intervjuerna skildras engagemanget hos tränaren/tränarna som en central nyckelfaktor i de miljöer som kontinuerligt lyckas med att få fram nya duktiga elitaktiva. Det framhålls dessutom som den kanske allra viktigaste faktorn i de mindre föreningarna.

> Alla hade lite olika recept, men ändå var de framgångsrika. Den enda gemensamma faktorn som jag kände direkt det var att tränarna hade sådant engagemang. Då kunde en av tränarna ha ett enormt engagemang för teknik medan den andra säger att det bara är att slita, men det var engagemanget som var det gemensamma som drev.

> Det är mycket kopplat till enskilda tränare. Alltså, en hängiven tränare som hela tiden är där och slussar fram duktiga blir viktigare än själva strukturen i miljön om du tänker dig mindre föreningar. Jag tror att om den personen försvinner så tror jag att det nog kommer falla på de här orterna.

Det är inte enbart den enskilde tränarens engagemang och kunskap kring det idrottsspecifika, exempelvis teknik, utan i berättelserna finns också skildringar av en kompetens och en förmåga att se den aktive även utanför de idrottsliga prestationerna.

> Det är det ingen tvekan om att det är tränaren som är duktig på att fånga upp och duktig på att förvalta de aktiva, det handlar om duktiga pedagoger eller coacher så att säga.

> Sedan tror jag att de duktiga personerna, de duktiga tränarna, har en social kompetens att både se och bemöta spelare och föräldrar på ett bra sätt. Det finns många som är duktiga på pappret också som kanske är mer målinriktade i resultat i kortare perspektiv. De klubbarna får ju fram spelare då och då, men det är svårt att hitta det här lugna, trygga producerandet. Det är en stor skicklighet. De är ”relaxa” de tränarna om vi säger så, i sitt...

Det framhålls dessutom att många av de framgångsrika miljöerna har en kultur som präglas av ett gott samarbete och prestigelöshet mellan tränarna i föreningen. Be-

skrivningarna vittnar om att miljön på så sätt inte blir sårbar om en tränare slutar. Kompetensen bevaras och det blir en kontinuitet även om en tränare flyttar eller slutar.

> Det känns som att det är mer öppet i miljön. Det är ingen oro för att åka dit, för är det en oro för många andra tränare, att ska de ta min aktive, kommer jag inte få fortsätta träna. Där känns det mer öppet och att inte ta utan "här är ni välkomna". Det känns ändå för mig att det har varit delaktighet som varit centralt, att vi vill gärna dela med oss.

> Vi har börjat med det här att ha hearings med varandra på våra tränarmöten. Hur gör du egentligen? Hur gör du träning? Hur gör du din planering? Och på det sättet delger vi varandra våra tankar och träningsfilosofier på våra ordinarie tränarmöten.

Öppenheten sträcker sig i många fall i de individuella idrotterna även utanför den egna föreningens/miljöns gränser. De framgångsrika miljöerna har i perioder öppnat upp för besök av coacher från andra föreningar i landet och haft olika former av samarbeten. Det är inga stängda dörrar och hemligheter utan ett ständigt flöde av erfarenhetsutbyte.

> Dit ner vill gärna andra coacher komma och de fortsätter med utbytet "välkomna och kom hit, ni får komma" fast en av de tränarna som driver det är helt ideell. Det är ju fortfarande så att man alltid får komma ner och hälsa på. Behålla den här öppna välkomnande attityden.

Varierad coaching och träning av aktiva beroende på ålder och nivå

Intervjuerna varierar något med avseende på hur nära vi kommer en detaljerad beskrivning av den träning som pågår. Däremot framkommer behovet av att kunna se den enskilda individen och lägga upp planeringen utifrån det. Det finns ett tydligt utvecklings- och lärandefokus oavsett på vilken nivå individen befinner sig. Det talas sällan i termer av färdiga spelare eller fullfjädrade atleter, utan istället om ständig utveckling.

> För mig är det att den här närvaron är väldigt viktig och att man ser individ för individ, alla kan inte göra samma sak. Man måste göra individuella upplägg för var och en.

Beskrivningarna vittnar om den skillnad som kan föreligga mellan olika individer i en grupp, men också om vikten av att kunna hantera individer som exempelvis inte befinner sig på samma nivå mognadsmässigt eller fysiskt och mentalt.

> Du måste utmana dem där de är, inte hur gamla de är utan där de faktiskt är i sin prestation i sin idrott. Du måste också sedan värna om vem de är som person också för det kan vara stor skillnad mellan var de är i sin idrott, kontra var de är i sin personliga utveckling. Om du inte binder ihop de här två faktorerna kan det gå riktigt snett tycker jag. Den största grejen återigen, det är stimulation. Du måste stimulera dem på deras nivå, på deras prestationsnivå och sen måste du stimulera dem på deras intellektuella nivå också.

Resultatet visar på exempel där tränare inom miljön har hanterat ungdomar som till sin fysiska förmåga varit utrustade med en stor kapacitet, det vill säga en förmåga att kunna prestera på högsta seniorelitnivå, men som på samma gång inte varit äldre än 14–15 år med allt vad det innebär.

Planerad utveckling och rekrytering av tränare/ledare

Även om betydelsen av coachens engagemang och kompetens beskrivs tydligt i relation till den lilla framgångsrika utvecklingsmiljön påpekas även detta i de stora lagidrotterna och de storklubbar som lyckats över tid. Här framkommer framför allt vikten av en hög kompetens, och det är inte heller ovanligt att det finns en strukturerad plan för kompetensutveckling.

> De riktigt bra miljöerna satsar alltid på spelarutbildningarna. De behöver inte prata om att de ska satsa mer eller mindre för de gör alltid det. De rekryterar noggrant bra tränare, de följer upp väl, man har en regelbunden fortbildning av sina tränare och man har en bra relation mellan utbildningsnivå och elitlaget, vilket ibland kan vara lite konfliktfyllt.

Bristen på ledare i en förening kan snabbt rasera den miljö som byggts upp. I några av miljöerna framkommer därför vikten av en medveten ledarrekrytering. Det handlar om att fånga upp de elitaktiva som under ungdomsåren beslutar sig för att trappa ner sin egen aktiva karriär, men som samtidigt har en glöd att fortsätta som ledare.

> Man har fortsatt att ta fram tränare, inte bara att miljön har skapat duktiga aktiva, den har också skapat ett antal nya tränare från sina träningsgrupper. Om man inte blir elitidrottare ska man kunna bli duktig tränare.

Träningsgruppens sammansättning och samverkan

Tillgång till en träningsgrupp med god sparring och bra förebilder

Oavsett om det är en lagidrott eller en individuell idrott synliggörs ett medvetet arbete med träningsgruppen i de miljöer som kontinuerligt fått framgång. Inom detta område går det att urskilja olika nyanser. I flera av miljöerna är sammansättningen i träningsgruppen och arbetet med gruppen i relation till varje enskild individs utveckling väl genomtänkt. Det handlar om hur gruppen på ett bra sätt blir ett redskap i träningsplaneringen i form av exempelvis sparring.

> Gruppens kraft är också väldigt central. Ja, otroligt central. Även som vuxen individ alltså, så det är inte bara på barnnivå och ungdomsnivå utan även mellan 20 och 30. Fruktansvärt viktig för nästan alla, det finns få undantag så det är absolut centralt. Men det är ju definitivt en framgångsfaktor att skapa träningsgrupper, formera träningsgrupper som fungerar väldigt bra och gör det här tillsammans liksom. En och annan kommer då kunna bli riktigt bra, och några följer med lite på köpet, men alla har betydelse i den här gruppen.

> Om du inte har en bra grupp som har kul och utmanar varandra då är det svårt att få den här kvaliteten där intensiteten ligger på rätt nivå. De behöver inte vara kompisar, men de måste ha respekt för varandra, de behöver ha ett uttalat mål.

> Den miljön, där du kan skriva ett pass och sätta dig ner och de ligger på den yttersta gränsen för att pressa varandra det tycker jag är viktigt. Jag kan inte sätta fingret på varför det är just så, men det är en viss kemi som går ihop.

Det pågår ett kontinuerligt arbete med gruppen där kamratskap blir en viktig nyckel i det konkreta träningsarbetet, men också för trivsel och social samvaro. Det är angeläget att jobba för ett klimat där man kan träna hårt samtidigt som man har kul. Intervjusvaren pekar på att det i flertalet av de miljöer som varit med i studien även funnits ett nära samarbete med föräldrarna. Den sociala omgivningen spelar en betydande roll och genom att engagera föräldrarna i olika aktiviteter får de på samma gång en insyn i verksamheten.

> Mycket engagemang från föräldrar, alltså man involverar många ideellt därför man kör mycket laga mat tillsammans och man åker på läger. Det är mycket sådana grejer och det är beroende av föräldrar.

Stödjande öppen kultur som främjar kreativitet

I de redogörelser som kommer nära den konkreta träningssituationen återkommer berättelser om en miljö där det är tillåtet att ta ut svängarna och där utveckling, nyfikenhet och utmaning är återkommande begrepp. Frågan om en kreativ miljö kan dock ta sig uttryck på lite olika sätt. Det kan innebära att en förening hittar nya kreativa lösningar, bland annat gällande nyttjandet av anläggningar för att därigenom främja nytänkande inom träningen. Det kan också vara olika lösningar för att främja en kultur av öppenhet och vi-känsla.

> De har ett stort gym som de byggde in i en ishall eftersom de har också byggt en tredje ishall i arenan. För det första så går de från omklädningsrummet och det tar en minut, sen går de aktiva hockeyspelarna förbi ingången till ungdomshallarna. Sen kommer man upp där och där är det en jättestor anläggning med brottningsmatta längst upp. Men där är inte de här spelarna men de kanske joggar eller något där. Den stora styrketräningslokalen, den är jättestor och där ryms egentligen två lag eller delar av lag så där möter man ofta varandra och självklart så är det en jättetillgång.

En annan del av kreativiteten handlar mer om de beslut som fattas i direkt anslutning till tränings- och tävlingsverksamheten. I de framgångsrika miljöerna finns återkommande skildringar om hur det är en lärande- och utvecklingsdimension som betonas mer än kortsiktiga resultat. Det innebär i mångt och mycket att skapa en kultur där kreativitet och nytänkande främjas.

> De får inte slå ut pucken utan de ska försöka göra något konstruktivt och då händer det ju saker. Det förstår ju jag också att när ett barn ska ha den pressen på sig så att om de passar fel och det blir mål så har du en bestraffning, gör du något fel då hamnar du längst ute och då får du vila. Det går inte ihop, utan har man sagt A får man säga B och C också och hålla på, det gör ingenting. Hur tänkte du där? Kunde du ha gjort något annat? Och så prova igen och det blir kanske likadant nästa gång, men på tredje gången så löser de det. Det är en jädra skillnad det. Filosofin i klubben är att våga misslyckas, det gör ingenting att misslyckas. Det är definitivt inte alla som jobbar efter den modellen.

Sammantagna slutsatser

I ett försök att tydliggöra de centrala delar som framkommit i de miljöer vi studerat ser vi att det är likartade faktorer som återkommer i redogörelserna i såväl förbundsstudien som i miljöstudien. Detta fastän det handlar om idrotter i varierande storlek, både lag- och individuella idrotter och idrotter som till stor del bedrivs på ideell basis alternativt har en omfattande professionalitet.

I resultatet framgår att flera av ovan nämnda faktorer på många sätt också samvarierar. Tillgången till anläggningar har inte ett värde i sig utan blir beroende av hur föreningen eller enskild tränare lyckas utnyttja den kapacitet som finns. På samma sätt behövs en idé och tanke kring hur träningsgruppens potential ska kunna få utrymme att blomstra.

Tydliga mål, en tro på långsiktigt arbete och kompetenta coacher

Oavsett storlek på verksamhet eller om det är en enskild tränare eller en styrelse som är drivande framkommer vikten av att det finns en vision och tydliga mål med verksamheten. Kontinuitet är något som präglar verksamheten och som man står fast vid även när omgivningen kräver förändring. Man kan se det som en positiv trögheet som innebär att förändringar genomförs först efter noggranna överväganden och att det finns en förståelse för att resultaten, trots en fungerande verksamhet, kan variera. Kontinuiteten kan vara allt ifrån den enskilda tränaren som håller fast vid sin träningsplanering till en förening som med fast hand jobbar vidare med sin plan för ungdomsutveckling. Det som är mest framträdande, och som finns med som tema i samtliga framgångsrika miljöer oavsett hur de är organiserade, är en uttalad acceptans för och förankrad tro på vikten av långsiktigt arbete. Det kan gälla såväl hela verksamhetens som ledarnas utveckling, men framför allt arbetet med de aktivas väg mot elit och den fortsatta utvecklingen när de nått toppen.

Näst efter punkten kring långsiktighet för utveckling är coachens kompetens den mest frekventa och betydelsefulla faktorn i de fördjupade studierna. Framgången kan å ena sidan handla om enskilda tränare som burit utvecklingen i en miljö under flera år i ett klimat av stor öppenhet. Å andra sidan kan framgången handla om en grupp tränare där det funnits ett öppet, prestigelöst samarbete och en medveten strategi kring återväxt på tränarsidan. Resultaten pekar också på att i de fall det har varit enskilda coacher som haft betydande framgång så har dessa ofta haft flera olika kompetenser som har varit av betydelse i det dagliga arbetet. Det är genom sociala och pedagogiska, men också djupa idrottsliga förmågor, som dessa coacher beskrivs navigera och återkommande ha en förmåga att få fram nya topp-aktiva. I de fall där det är grupper av tränare är det mycket av öppenheten och samarbete som utgör centrala aspekter.

Kreativt utnyttjande av träningsfaciliteter

Om man ska kunna lyckas ses bra faciliteter och träningsmöjligheter som viktiga faktorer. Vilken innebörd som läggs i detta varierar dock. Även här blir det synligt hur denna faktor i flera avseenden samvarierar med coachens kompetens, men också med coachens kreativitet. Det behöver inte alltid vara de miljöer som har de största och mest moderna anläggningarna som återkommande lyckas, utan det är i mångt

och mycket avhängigt hur och på vilket sätt samt med vilken tanke de används. Exempelvis existerar den mindre miljön med relativt små möjligheter till anläggningar, men som genom en tydlig idé om träning kan använda de tillgängliga faciliteterna på ett flexibelt och optimalt sätt. Detta så att det möjliggör för både aktiva och coacher att få ihop en bra balans och i förlängningen nå idrottsliga resultat. Tillgången till träningsfaciliteter som en viktig framgångsfaktor lyfts i något större utsträckning i de miljöer som har sin hemvist i storstäderna. Vi kan också se att de individuella idrotterna framhåller möjligheten till individuell/flexibel användning av träningslokalerna i större utsträckning än lagidrotterna.

Viktigt med en fungerande helhet och gemenskap

Även träningsgruppens värde är ett regelbundet förekommande tema i samtliga miljöer, men detta område beskrivs ofta ihop med vikten av rätt coachkompetens samt en tydlig idé och strategi för verksamheten. Det blir mest synligt i de individuella idrotterna. När det gäller träningsgruppen är det främst två aspekter som återkommer, vikten av öppenhet och delaktighet samt en kultur där utveckling handlar om att tillåta olikhet inom en grupp på samma gång som det finns utrymme för sparring och kamratskap. Villkoren för att lyckas med detta är också avhängt coachens förmåga och för vissa idrotter, som till exempel simning, tillgången till rätt form av träningsanläggning.

Vidare framhålls betydelsen av att framgångsrika miljöer erbjuder en bra balans mellan skola och idrott utifrån en såväl kvantitativ som kvalitativ aspekt. Det ena berör möjligheten att kunna kombinera skola och idrott så att dygnets timmar räcker till för de dubbla karriärerna. Här ser vi exempelvis en kommun som valt att satsa på kombinationen skola och idrott, från de yngsta klasserna i grundskolan upp till gymnasienivå. Det finns också berättelser som vittnar om att miljöns goda utveckling tappat fart då denna möjlighet upphört. Den andra aspekten innebär i mycket att kvaliteten på samarbetet mellan skola och idrott måste vara hög, det vill säga att det måste finnas en öppen dialog kring kriterier, krav och så vidare. Det finns annars en risk att det istället blir dubbla processer för den aktiva, där ökade krav leder till en nedåtgående spiral. I samarbetet mellan skola och idrott blir även föräldrarnas stöd en viktig kugge. Denna triangulering beskrivs som väsentlig.

Möjligheten att kunna kombinera idrott och skola framkommer tydligt i flera av miljöerna, men det som även synliggörs, och då främst i några av de individuella idrotterna, är hur man lyckats hantera den känsliga perioden när man slutar gymnasieskolan. Denna brytpunkt kan vara problematisk i flera idrotter om man vill fortsätta att satsa på sin elitkarriär. Resultatet i denna studie pekar på att flera miljöer försökt finna vägar till en lösning. Det kan vara att man inom miljöns regi finner anställningsformer som är möjliga, exempelvis simmare som anställs i simskoleverksamhet eller att företag på den lokala orten medverkar till att skapa rimliga arbeten. Dessa lösningar och sättet att försöka få till bra alternativ, kopplas inte sällan till den faktor som berör struktur och verksamhetsidé. I miljöerna uppstår inte lösningar i stunden, utan det finns en relativt medveten strategi från föreningen eller miljön om hur dessa frågor ska hanteras.

Vi har i likhet med bland annat Henriksen (2010) kunnat konstatera att det är en rad faktorer som återkommande beskrivs som centrala i de miljöer som kontinuerligt lyckats med att få fram duktiga elitaktiva. Varje enskild faktor står inte för sig själv

utan de samvarierar på olika sätt för att miljön ska lyckas med att få både kvalitet i idrottandet och en fungerande livssituation för idrottaren. I nästkommande kapitel kommer vi med utgångspunkt i resultaten, tidigare forskning samt den teoretiska modellen att diskutera de faktorer som beskrivits som viktiga för en god utvecklingsmiljö och hur dessa faktorer hänger samman och påverkar varandra.

DEL III

SAMMANFATTANDE ANALYS, DISKUSSION OCH UTVECKLINGSFRÅGOR

1. Analys utifrån de teoretiska perspektiven

I detta avsnitt ställer vi våra resultat om framgångsrika utvecklingsmiljöer mot tidigare forskning och de teoretiska perspektiv vi valt för studien.

Alfermann och Stambulova (2007) definierar en framgångsrik talangutvecklingsmiljö inom idrott på följande sätt: ”Ett lag eller en förening som, utifrån sina juniorer, kontinuerligt lyckas producera idrottare på toppnivå, och förse dem med de resurser som krävs för att hantera framtida förändringar”

I denna studie har vi samlat in empiri, dels genom en förbundsstudie där vi intervjuade representanter för olika specialidrottsförbund, dels genom miljöstudien vars intervjuer gav mera fördjupade beskrivningar av framgångsrika utvecklingsmiljöer inom de olika idrotterna. Vi kan konstatera att idrotterna skiljer sig åt, bland annat i storlek och i karaktär, men att svaren, trots deras skillnader, är påtagligt samstämmiga. Denna samstämmighet kan naturligtvis bero på att studien tagit utgångspunkt i den forskning som finns på området och de resultat som där framkommit (t.ex. Henriksen 2010, Larsen, 2013 och Storm, 2015). På så sätt kan ju utformningen av intervjuunderlagen påverka resultaten. En annan orsak kan naturligtvis vara att det finns ett sätt att tala om miljöfaktorer som gör att de intervjuade tenderar att svara på liknande sätt. Men med dessa reservationer så är det ändå intressant att svaren visat på en stor samstämmighet.

I förbundens beskrivningar och föreställningar om framgångsrika miljöer framstår dock några faktorer som mer centrala än andra. Som vi tidigare kommenterat så sammanfaller dessa faktorer i stor utsträckning med de resultat som redovisats av bland andra Henriksen (2010). Men vi ser också att faktorerna har olika karaktär, att de visserligen kan ses var och en för sig, men i många avseenden handlar det istället om hur de samvarierar. Gör vi en sammanställning av vårt resultat och ställer det i relation till den tidigare forskning på området så ser vi några saker som tydligt återkommer.

Med stöd av vår arbetsmodell UPF (utvecklingsmiljöns påverkbara faktorer), vill vi göra en fördjupad analys av de faktorer som framkommit i resultatet samt diskutera hur dessa olika faktorer är sammankopplade. Vidare har vi som ett utökat syfte för avsikt att pröva och utveckla en modell som dels fokuserar på betydelsefulla faktorer i utvecklingsmiljön, dels kan fungera som ett hjälpmedel i ett tillämpat utvecklingsarbete.

Modellen sätter fokus på idrottarnas närmaste miljö och de faktorer som det i praktiken är möjligt att påverka. Där återfinns den omgivning där idrottaren tillbringar en stor del av sin tid inkluderande tränare, ledare och experter såsom idrottspsykologer dessutom olika organisationsledare, till exempel elitansvariga och managers. Här finns ofta också både yngre idrottare och etablerade elitidrottare. Utanför denna

centrala del finns familj, vänner, skola och andra klubbar/miljöer. Dessa kan på olika sätt interagera med idrottsutövarna och deras närmaste miljö. De kan uppfattas som motståndare, men de kan också ses som resurser och möjligheter till fördjupad interaktion.

Ytterst i modellen finns olika komponenter som mera indirekt påverkar de enskilda idrottarna och deras närmiljö, till exempel specialidrottsförbund, nationella eller internationella utövare, media med mera. Här ingår också olika kulturella sammanhang, som nationell kultur, generell idrottskultur, den specifika idrottens kultur samt ungdomskultur.

Sammanställningen och analysen av den insamlade empirin gjordes stegvis utifrån utskrifterna av intervjuerna. I intervjusvaren identifierades olika uttalanden och beskrivningar, meningsbärande enheter. Dessa utvecklades och sammanfördes i områden med avsikt att finna olika teman som skiljer sig åt och inte överlappar varandra. I den följande analysen kommer vi först att diskutera de teman som utkristalliserats. Därefter kommer vi att diskutera relationen mellan dessa och slutligen återkoppla till arbetsmodellen. De tre övergripande teman som skapades var (1) Sociala faktorer, (2) Organisation, kultur och materiella resurser och (3) Coachernas idrottsliga och pedagogiska kompetens.

Sociala faktorer

Träningsgruppens betydelse

Henriksen (2010) talar om träningsgruppen både som en mänsklig resurs och som en viktig faktor i tränings- och tävlingsprocessen. Av våra intervjuer framkommer att träningsgruppen har betydelse för den goda utvecklingsmiljön på flera sätt. Träningskamraterna är betydelsefulla för en god social och motiverande miljö. Den goda träningsmiljön präglas av öppenhet och delaktighet och tillåter olikhet. Vidare framhålls betydelsen av tillgång till lämplig sparring som ger en positiv konkurrens och kan bidra till en utmanande träning och utveckling, men det är också viktigt att det finns goda förebilder i gruppen, gärna äldre etablerade utövare. Dessa visar genom sitt sätt att vara hur man kan lyckas idrottsligt. Men de visar också de yngre utövarna att det är möjligt att lyckas i denna miljö – framgång föder framgång.

Henriksen (2010) lägger stor vikt vid träningsgruppens betydelse. Han betonar betydelsen av att ingå i en träningsgrupp med stödjande relationer och vänskap oavsett utövarnas prestationsnivå. Det är också av stor betydelse att det i gruppen ingår blivande och etablerade elitutövare för att de unga utövarna ska ges möjlighet att träna med etablerade elitutövare som kan fungera som förebilder och dela med sig av sitt kunnande. Larsen (2013) konstaterar att steget från ung lovande junior till seniornivå försvåras om det saknas förebilder i den nära idrottsmiljön för de unga idrottarna eller om de inte ges möjlighet att träna tillsammans med de äldre utövarna. Han identifierar också kulturskillnader mellan senior- och juniorgrupperna som förstärks av om det råder ett stort avstånd mellan sektionerna. Därför blir inte de unga idrottarna medvetna om vad som krävs för att ta steget till elitnivå.

Även Storm (2015) finner en öppenhet mellan olika träningsgrupper och lag och ser detta som en viktig framgångsfaktor när det gäller utvecklingen från junior till elitutövare. I dessa grupper skapas lärande relationer mellan nuvarande och blivande

elitutövare. Dessutom stimuleras långsiktig individuell utveckling. De äldre etablerade utövarna är viktiga för de yngre utövarnas utveckling eftersom de skapar ett ömsesidigt engagemang.

Men både sparringen inom träningsgruppen och gruppklimatet där de etablerade utövarna kan fungera som goda förebilder, beror i stor utsträckning på coachernas/ledarnas kompetens och deras förståelse för vilken betydelse träningsgruppen kan ha.

Fungerande helhet idrott-skola-familj

En annan faktor som framhålls som viktig är att den samlade verksamheten är utformad utifrån ett helhetsperspektiv. Med det menas att man i olika sammanhang inte enbart ser till det idrottsliga utan även tar hänsyn till andra faktorer som berör utövarna och skapar möjlighet för dem att fokusera på sin idrottsliga utveckling.

Därför är det viktigt att få ”helheten” (t.ex. skola, familj och vänner) att fungera. Betydelsen av att kombinationen idrott och skola (även i kombination med arbete) fungerar lyfts fram som synnerligen väsentlig för en god idrottslig utveckling. På liknande sätt har Jowett och Timson-Katchis (2005) och svenska forskare som Augustsson (2007) och Eliasson (2009) talat om idrottstriangeln: barn-ledare-föräldrar, inspirerade av Byrne (1993). Denna relation är av central betydelse för barns upplevelser av idrott men också för fortsatt involvering och eventuell elitsatsning.

Resultaten från vår studie visar också på behovet av ett socialt skyddsnät eftersom idrottsutvecklingen inte alltid fortgår som det var tänkt. Förutom detta sociala stöd från tränare, föräldrar, vänner och så vidare, framhålls betydelsen av en stödapparat inkluderande till exempel medicinsk service, kostrådgivning och mental support.

Även Henriksen (2010) framhåller betydelsen av att kunna kombinera idrott och utbildning och menar vidare att stödet från familjen är väldigt viktigt. Larsen (2013) menar att kärnan i en god utvecklingsmiljö utgörs av relationen mellan spelare och en stab av tränare och ledare som hjälper spelarna att fokusera på en holistisk livsstil, hantera dubbla karriärer, arbeta hårt samt vara självmedvetna och ta ansvar för sin egen träning och utveckling.

Sammantaget framträder betydelsen av en väl fungerande träningsgrupp och att olika delar i den idrottandes liv – idrott, skola, familj och kamrater utanför idrotten – tillsammans utgör en fungerande helhet.

Organisation, kultur och materiella resurser

Organisationskultur med tydliga mål och prestigelös öppenhet

Ett område som ofta påpekas vara kännetecknande för goda utvecklingsmiljöer rör betydelsen av organisationskulturen. Även om den beskrivs på olika sätt så är likheterna betydande. Här några sammanfattande punkter:

- En tydligt strukturerad verksamhet som präglas av en genomtänkt progression, en röd tråd.
- En verksamhet som är bra organiserad och vars arbetssätt och förutsättningar är lätta att uppfatta, där överenskommelser följs och där det inte finns utrymme för ”egna race”.

- En förankrad värdegrund, tydlig vision, god föreningsattityd med mera. Man håller fast vid det man tror på och man kan tala om att miljöerna präglas av en ”positiv tröghet”.
- Betydelsen av en kultur som präglas av att man där kan lyckas och nå framgång. Man prioriterar ett långsiktigt och gemensamt arbete. Miljön präglas av öppen kommunikation, delaktighet och samarbete.
- Signifikanta personers betydelse, till exempel klubbledare eller andra viktiga nyckelpersoner som påverkat föreningen under längre tid. Dessa personer är avgörande för den strukturerade verksamheten och den långsiktiga satsningen på ungdomarnas utveckling och utbildning.
- De ekonomiska förutsättningarna är centrala. Viljan att satsa är en sak men det måste också realiseras och finansieras.

Resultatet i denna studie angör i stor utsträckning till resultaten från både Henriksen (2010) och Larsen (2013). Deras studier visar också på betydelsen av en organisationskultur som karaktäriseras av samstämmighet och samklang, där det finns en röd tråd genom att mål och verksamhet hänger samman och genomsyrar verksamheten på alla nivåer. En miljö som är stark, öppen och sammanhållningsinriktad men också tydligt och samstämmigt inriktad på långsiktig utveckling framför kortsiktiga framgångar.

En viktig förutsättning för uppbyggnaden och drivandet av den långsiktiga verksamheten inom den goda utvecklingsmiljön är ledningsfunktionen. Här ligger ett avgörande ansvar för värdegrund, progression, den röda tråden – för kulturen. Det övergripande och långsiktiga ansvaret har avgörande betydelse för en miljö som har ambitionen att ”kontinuerligt lyckas producera idrottare på toppnivå” (Alfermann & Stambulova, 2007).

Materiella resurser – ändamålsenlig fysisk träningsmiljö

Flertalet av respondenterna betonar också betydelsen av bra och ändamålsenliga faciliteter och utrustning både för den ordinarie verksamheten och för kompletterande träning. Man framhåller också tillgängligheten. Det kan handla om närhet, att lätt kunna komma till träningsfaciliteterna men också om möjligheten att kunna träna när man så önskar.

Henriksen (2010) betonar betydelsen av såväl materiella som mänskliga resurser. Att ha tillgång till ändamålsenliga träningslokaler, utrustning med mera är naturligtvis en avgörande faktor för en god utvecklingsmiljö. De svarande i vår studie betonar att det inte måste vara de modernaste eller mest exklusiva faciliteterna, men de ska vara ändamålsenliga och man ska ha full tillgång till dem. Det tycks i första hand inte handla om bästa möjliga faciliteter utan mera om bästa möjliga tillgång till faciliteterna.

Resultatet pekar å ena sidan på att dessa faciliteter i sig själva inte har någon betydelse om det inte finns kompetens hos tränarna att kunna använda dem på rätt sätt, å andra sidan kan tränarnas kreativitet och träningsprocesser underlättas om det finns tillgång till rätt lokaler för att möta de aktivas behov. Storm (2015) framhåller att tillgången till faciliteter och aktiviteter normalt sett är mycket bättre i Skandinavien jämfört med många andra länder, vilket borde vara gynnsamt för skandinaviska idrottare.

Henriksen (2010) framhåller vidare betydelsen av att de materiella, mänskliga och finansiella resurser som finns i miljön påverkar processen, träningar, utbildning, läger och tävlingar. Han menar att denna process har avgörande betydelse, dels för den enskilda idrottsutövarens individuella utveckling och gruppens prestationer och utveckling, dels för utvecklingen av miljöns organisation och kultur. Enligt Henriksen hänger struktur, ekonomi och kultur samman med både (ekonomiska) resurser och utveckling av organisation och kultur.

Coachernas idrottsliga och pedagogiska kompetens

Vi har tidigare kommenterat betydelsen av ledarnas/coachernas kompetens och inställning. Deras förhållningssätt påverkar klimatet och arbetssättet i träningsgrupperna utifrån de enskilda utövarnas ålder och nivå, men även de etablerade utövarnas möjlighet att fungera som goda förebilder. De är också en viktig förutsättning för utvecklandet av en god relation mellan barn, föräldrar och idrotten – en relation som vi tidigare betonat är av central betydelse för de ungas upplevelser av och involvering i idrott.

Vidare avgör kompetensen hos coacher och ledare hur de tillgängliga faciliteterna används. Som vi tidigare påpekat så har faciliteter i sig en mindre betydelse om det inte hos coacherna finns kompetens och förståelse för hur dessa kan användas. Tränarnas kreativitet och träningsprocesser kan dock underlättas om det finns tillgång till ändamålsenliga lokaler för att möta de aktivas behov.

Vi har också visat på betydelsen av en organisationskultur som karaktäriseras av samstämmighet och samklang och av ett öppet och samarbetsinriktat klimat. Även detta påverkas av ledarnas kompetens men kanske framför allt av deras inställning och ledarfilosofi. Larsen (2013) menar att själva kärnan i en god utvecklingsmiljö utgörs av tränare och ledare som bland annat hjälper de aktiva att fokusera på en holistisk livsstil och att vara självmedvetna och ta ansvar för sin egen träning och utveckling.

Vi har i vår analys valt att se coachernas och ledarnas inverkan som en avgörande förutsättning för utvecklingsmiljön då den påverkar samtliga andra faktorer och är en förutsättning för hur dessa används.

Bland de intervjuade finns en stor samstämmighet om behovet och betydelsen av kompetenta och välutbildade ledare/tränare. Vidare framhålls att tränarkompetensen inte nödvändigtvis behöver vara personbunden utan att den behöver finnas i den samlade tränargruppen. På så sätt blir träningsmiljön också mindre känslig för personalförändringar. Betydelsen av en öppenhet och prestigelöshet mellan ledare/tränare framhålls också. Detta ger en grund för samverkan mellan ledare/tränare. De intervjuade framhåller att flera av de goda miljöerna lockar till sig tränare genom medvetna satsningar på rekrytering och utveckling av tränarna. Även Storm (2015) framhåller i sin forskning betydelsen av en öppen kultur som låter utövarna utveckla djupa och meningsfulla relationer, även med personer i andra miljöer. Coacher bör se andra coacher eller nyckelpersoner som resurser och inte som rivaler, och idrottsorganisationer bör skapa tillfällen där utövarna kan träffa andra coacher och inspireras av dem för att vidga sina egna vyer. Detta känns igen från Henriksen (2010) som visar att tränare i framgångsrika miljöer planerar tillsammans och delar kunskaper och erfarenheter med andra tränare också från konkurrerande miljöer.

Storm (2015) menar att signifikanta personer i omgivningen kan påverka utövaren, dels under en kortare period, till exempel en person som har betydelse vid ett klubbyte, dels under längre perioder till exempel en tränare som följer en aktiv genom junior- och senioråren. Dessa längre relationer bygger ofta på en helhetssyn på den idrottande individen. Men det bör också framhållas att tränarna/ledarna i många avseenden är viktiga för organisationsutvecklingen och kulturen. Det framstår med all tydlighet att tränarna har en central roll i förhållande till andra framgångsfaktorer.

2. Coachen som pedagog

Vi vill i detta avsnitt särskilt lyfta betydelsen av den pedagogiska skickligheten hos coacherna.

Utvecklingsmiljöns syfte i de olika idrotterna är att främja lärande och utveckling. Vid tidigare studier av utvecklingsmiljöer inom idrotten (t.ex. Henriksen, 2010; Larsen, 2013) har ett antal faktorer kunnat identifieras, som på olika sätt bidrar till individers utveckling. Dessa faktorer har dock fått en tämligen likvärdig betydelse. Vi har i vår studie kunnat se att motsvarande kvaliteter lyfts fram som betydelsefulla, men vi har även kunnat konstatera att coachernas samlade idrottsliga och pedagogiska kompetens förefaller vara helt avgörande för kvaliteten i en utvecklingsmiljö.

Eftersom det finns begränsad kunskap om utvecklingsmiljöer inom idrotten kan det vara av värde att göra jämförelser med utvecklingsmiljöer för ungdomar inom skolans ram. Även om skolans värld på många sätt är annorlunda så är uppdraget tämligen likartat. Det gäller att utgå från de förutsättningar som unga människor har och skapa förutsättningar och utmaningar så att de ska kunna utvecklas optimalt. Även i skolsammanhang synliggörs behovet av såväl ett gediget ”innehållsligt ämneskunnande” som ”pedagogisk kunskap” från lärarens sida (Shulman, 1986).

Med inspiration hämtad från Alexanders (2010) beskrivning av expertlärare, och omsatt till denna studie, menar vi att det i coachgruppen behöver finnas gedigna idrottskunskaper vad gäller den aktuella idrottens kultur, regelverk, tekniska färdigheter och tävlingssammanhang. Det innebär också att vara förtrogen med och ha praktisk kunskap om idrottens idé, taktik och utövande samt en gedigen kunskap och erfarenhet i praktisk träning. Men det handlar också om en grundlig pedagogisk kompetens, det vill säga en förståelse för och förmåga att anpassa och modifiera målen utifrån de aktivas nivå, samt en god förmåga att improvisera och utnyttja händelser som grund för träningen. Vidare är det viktigt att coacherna kan utmana sina aktiva och skapa ett kreativt utvecklingsklimat. Det gäller att kunna välja innehåll och arbetsformer med tanke på uppsatta mål och skapa delaktighet och ett fungerande samarbetsklimat. Slutligen synliggörs också vikten av att coacherna har ett reflekterande förhållningssätt där de systematiskt följer upp och omprövar sin verksamhet.

Håkansson och Sundberg (2012) har i en forskningsöversikt identifierat ett antal generella principer som utmärker god skolundervisning. Vi har valt att omsätta ett flertal av dessa principer till idrotten då vi menar att de är relevanta för goda utvecklingsmiljöer inom idrott i förhållande till vår studie.

Exempel på generella principer:

- En innehållslig struktur: verksamhetens olika delar är inriktade mot lärande och utveckling. Coacherna bidrar med att strukturera mål och innehåll samt med att skapa förväntningar på resultat.

- Ett stödjande klimat: den mesta tiden används till träning och utveckling där coacherna försöker bidra till långsiktigt engagemang hos utövarna.
- Ett reflekterande samtalsklimat: utvecklingsmiljöns resultat i förhållande till uppställda mål diskuteras öppet.
- Prioritera praktiska övningar som ger de aktiva möjligheter att öva och tillämpa det inlärda. Försöka organisera träningen så att utövarna samarbetar och kan bidra till varandras lärande.
- Bygga upp utövarnas långsiktiga intresse för träningen: coacherna ska kunna ge olika former av feedback och stöd i med- och motgång.
- Tydlig inriktning: coacherna följer upp förväntningar med feedback.

Om man utgår från detta och jämför det med utvecklingsmiljöer inom skolans ram, framstår coachernas idrottsliga och pedagogiska kompetens som en förutsättning för att ekonomiska, materiella och mänskliga resurser ska kunna användas och samverka optimalt. Moderna lättillgängliga anläggningar, god ekonomi, stark stödapparat och väl fungerande nätverk mellan till exempel idrott, skola och familj – alla dessa delar får full utväxling och effekt först om de leds av kompetenta ledare och coacher. Därför kan det vara relevant att modifiera den i projektet använda arbetsmodellen (se avsnittet ”en utvecklad arbetsmodell” (se figur 4, sidan 60).

Detta aktualiserar även betydelsen av coachernas utbildning. Har de den kompetens som krävs för att driva en god utvecklingsmiljö? Utvecklar de denna kompetens genom befintliga utbildningar? Kan man kräva att coacherna ska ha både idrottslig och pedagogisk spetskompetens och dessutom skicklighet vad gäller organiserandet av utvecklingsmiljön? Kanske krävs det en administrativ (management-) kompetens för att driva en god utvecklingsmiljö?

I andra länder i Norden genomförs högre utbildningar i till exempel pedagogik, ledarskap och sport management i samarbete mellan idrottsförbunden och universitet och högskolor (Fahlström & Glemne, 2016). En framtida utveckling bör kanske innehålla spetskunskaper både vad gäller coachernas idrottsliga och pedagogiska kompetens, och kompetens inom organisationsledningen.

De intervjuade framhåller att man i de goda miljöerna gör medvetna satsningar på rekrytering och utveckling av tränarnas kompetens. Detta indikerar också betydelsen av kompetent ledning som kan driva miljöerna och ta det övergripande ansvaret för den långsiktiga verksamheten.

Sammantaget kan vi konstatera att relationen mellan de samverkande faktorerna i utvecklingsmiljön gör området svårt att studera. Det är framför allt svårt att ge entydiga svar eller lösningar på vårt syfte, att beskriva och analysera framgångsrika idrottsmiljöer. Att en förening exempelvis förfogar över ändamålsenliga lokaler är för många idrotter en nödvändig förutsättning, men det är inte tillräckligt. Om det inte finns coacher med pedagogisk och idrottslig kompetens, och en fungerande träningsgrupp, betyder inte tillgången till lokaler så mycket. Detta är bara ett exempel på hur de identifierade faktorerna samverkar och är beroende av varandra. Däremot tycks det vara utom allt tvivel att coachernas och ledarnas inverkan är en avgörande förutsättning för utvecklingsmiljön då de påverkar samtliga andra faktorer och är en förutsättning för hur dessa används.

3. En utvecklad arbetsmodell

Henriksen (2010) skapade ATDE-modellen för att den ska fungera som en guide för att beskriva en specifik idrottsmiljö och för att klargöra olika komponenters roll, funktion och relationer inom miljön i talangutvecklingsprocessen. Vi menar dock att det utifrån ATDE-modellen är svårt att veta vad som är mera viktigt, vad som påverkar vad och vad som faktiskt är påverkbart. I vår arbetsmodell (UPF-modellen) fokuserade vi därför på de faktorer som i praktiken är påverkbara och försökte genom föreliggande projekt klargöra dessa påverkbara faktorer. Men liksom ATDE-modellen visar inte vår arbetsmodell om dessa faktorer ligger på olika nivåer eller om några faktorer är viktigare än andra.

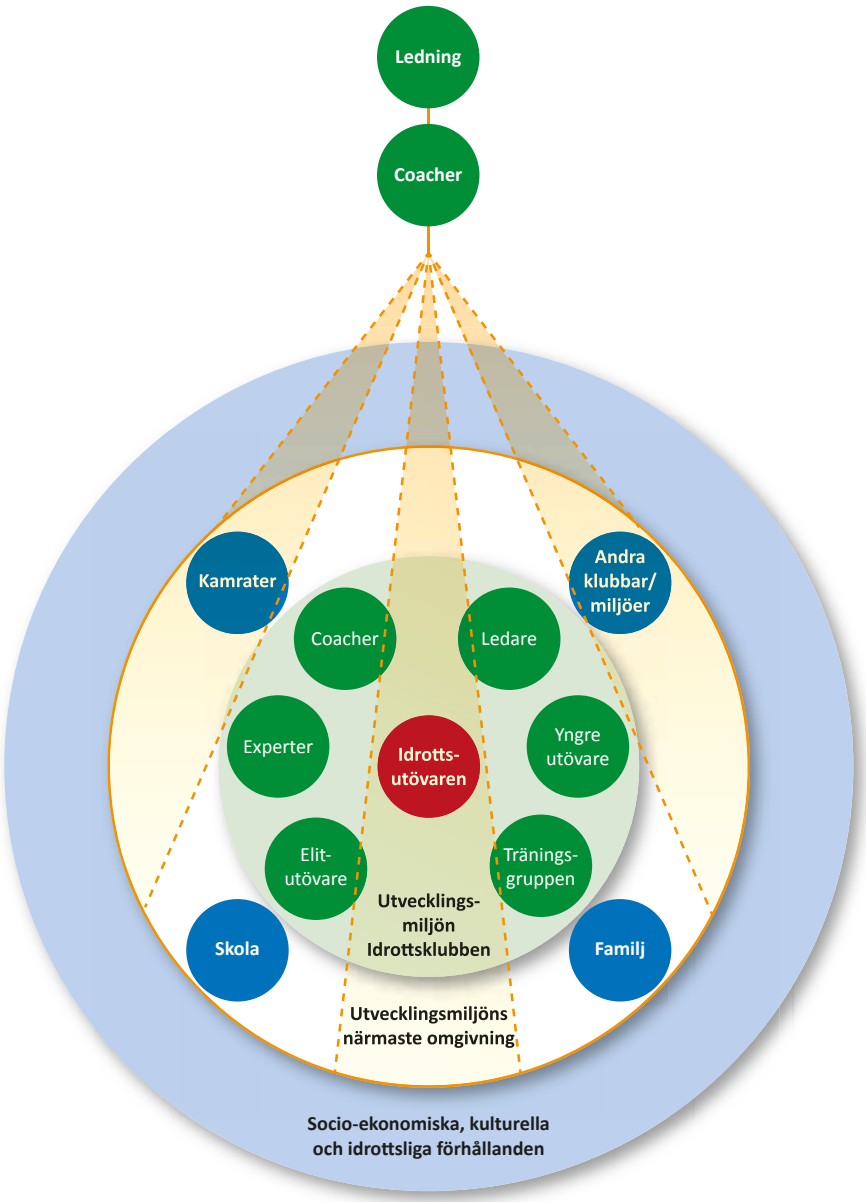

Figur 4. Utvecklingsmiljöns påverkbara faktorer (UPF). Utvecklad modell efter Henriksen (2010).

Genom resultaten från vår studie menar vi att har vi kunnat klargöra hur coacherna på ett avgörande sätt påverkar ”utvecklingsmiljön” och ”utvecklingsmiljöns närmaste omgivning”. Vi menar också att rekryteringen av coacher och skapandet av de villkor inom vilka coacherna verkar är av avgörande betydelse. Vi vill därför revidera modellen för att påvisa ledarnas och coachernas betydelse (se figur 4).

I den reviderade modellens bas återfinner vi, som tidigare i UPF-modellen, ”utvecklingsmiljön” och ”utvecklingsmiljöns närmaste omgivning”. Men för att tydliggöra hur coachernas kompetens och förhållningssätt påverkar kulturen, klimatet och arbetssättet i träningsgrupperna, hur faciliteter och resurser används etc., så placeras coacherna ovanför denna bas i modellen. Ovanför coacherna finns dessutom en ledningsnivå. Beroende på sammanhang kan denna nivå bestå av styrelse, klubbchef, akademichef, sportkommitté, sportchef, manager eller någon annan professionell eller ideell funktion. Oavsett vad denna funktion kallas vill vi med den reviderade modellen påvisa ledningsnivåns betydelse när det gäller påverkan på ”utvecklingsmiljön” och ”utvecklingsmiljöns närmaste omgivning”. Detta sker genom att skapa ramar för coachernas verksamhet, rekrytering av coacher som passar in i verksamheten, säkerställa coachgruppens utbildning och utveckling etc.

Sammantaget är avsikten med modellen att visa hur ledningen och coacherna påverkar de olika faktorerna i den idrottsliga utvecklingsmiljön. Vår avsikt är också att den ska kunna fungera som utgångspunkt för vidare forskning kring idrottsliga utvecklingsmiljöer för utbildning av coacher och ledare på olika nivåer.

4. Vidare forskning

Våra resultat väcker också nya frågor. Vi har i detta projekt lyckats påvisa de faktorer som framhållits av idrotternas företrädare, på central, regional och lokal nivå. Försökspersonerna valdes ut på grund av sina kunskaper och sin överblick inom sina respektive idrotter och har kunnat ge initierade och nyanserade beskrivningar av de framgångsrika utvecklingsmiljöerna ur den egna idrottens perspektiv. Ett spännande nästa steg skulle vara att studera vilka faktorer aktiva elitidrottsutövare själva anser har varit betydelsefulla för deras framgång, vad de utifrån sin erfarenhet menar karaktäriserar en framgångsrik miljö.

Senare års forskning visar att vägarna från tidig idrottsinvolvering till elitnivå är unika, individuella och ickelinjära och innehåller kritiska skeden (se t.ex. Storm, Henriksen & Krogh-Christensen, 2012; Fahlström m.fl., 2015). Dessa skeden kan vara både av det positiva slaget, det vill säga de har betytt mycket för idrottarens utveckling, och av det negativa slaget, det vill säga de hade mycket väl kunnat leda till avhopp. Ett projekt som studerar hur samspelet mellan dessa olika faktorer gestaltat sig ur utövarens perspektiv och särskilt hur detta samspel framstått i kritiska utvecklingsskeden, skulle tillföra ny och unik kunskap. En sådan studie skulle kunna ge idrottsrörelsen viktig information för utformningen av barn- och ungdomsidrotten och hur den förs över i en eventuell elitidrottskarriär. Gemensamt för elitidrottsutövarna är ju dessutom att alla har fortsatt med föreningsidrott. Därför skulle en sådan studie också kunna ge värdefull kunskap som kan vara till hjälp i idrottsrörelsens strävan att få fler att idrotta längre. Kunskapen kan således ha ett större tillämpningsområde än elitidrott.

5. Utvecklingsfrågor för idrotten

Förhoppningsvis är en konsekvens av denna rapport att det kan initieras relevanta utvecklingsarbeten i olika föreningar, akademier och så vidare, i syfte att bli än mer framgångsrika när det gäller att få fram duktiga idrottare. Vi vill därför avslutningsvis resa ett antal frågor som förhoppningsvis kan vara ett stöd i denna strävan. Frågeställningarna är inte på något sätt kompletta – det finns säkerligen mer att ta itu med.

Vi har valt att skissa på frågor med utgångspunkt i indelningen av de tre generella områden/teman som framkommit. Inom varje område/tema lyfter vi sedan, utifrån de resultat som framkommit, aktuella frågor. Därefter är det upp till respektive utvecklingsmiljö att ta ställning till vilka områden och frågor som framstår som mest angelägna att vidareutveckla.

Sociala faktorer

Under detta tema lyfts framför allt träningsgruppens betydelse och att det finns en fungerande helhet kring idrott-skola-familj. Om man ser till resultaten i studien väcks exempelvis följande frågor:

- Utgörs idrottsmiljön av en träningsgrupp/träningsgrupper där det råder ett gott kamratskap och ett öppet samt motiverande klimat?
- Erbjuder idrottsmiljön en träningsgrupp som utmanar och utvecklar de aktiva? Finns god sparring?
- Finns det goda förebilder i idrottsmiljön som innebär möjligheter att se, möta, inspireras och lära av etablerade aktiva?
- Arbetas det medvetet i idrottsmiljön med att få ihop helheten för de aktiva? Kan de kombinera idrott och skola på ett bra sätt och samtidigt finna en balans i relation till exempelvis familj, vänner och andra intressen?
- Hur ser stödapparaten ut runt de aktiva i idrottsmiljön, exempelvis medicinsk hjälp, mental support och kostrådgivning?

Som stöd för att ta itu med någon eller några av ovanstående utvecklingsområden kan följande frågor ställas: Vad upplever ni fungerar på ett bra sätt? Vad är avgörande för detta? Vad kan ni utveckla? Hur skulle det kunna iscensättas? Vem/vilka bör ta ansvar? Finns det ett ansvar både på den operativa nivån (t.ex. tränare och aktiva) och på organisationsnivå (t.ex. styrelse, akademi-/klubbledning)?

Organisation, kultur och materiella resurser

Inom ramen för detta tema betonas dels en organisationskultur med tydliga mål och prestigelös öppenhet, dels materiella resurser och en ändamålsenlig fysisk träningsmiljö. Aktuella utvecklingsfrågor kan vara följande:

- Bedömer ni att idrottsmiljön har en tydlig struktur med en genomtänkt progression och en bra organisation? Är den i så fall välkänd för de involverade? Finns det utvecklingsmöjligheter? Om ja, vilka? Finns eventuella prioriteringar som ni bör göra i utvecklingsarbetet? Hur bör arbetet genomföras? Var ligger ansvaret, framför allt på styrelse- och ledningsnivå eller på tränarnivå?
- Präglas idrottsmiljön av ett långsiktigt arbete när det gäller utvecklingen av de aktiva? Om ja, lyft gärna fram kännetecken/exempel på att ni arbetar långsiktigt. Kommunicerar ni detta till berörda eller går det att förbättra? Ser ni utvecklingsmöjligheter när det gäller att betona det långsiktiga arbetet? Om ja, vad? Hur kan detta realiseras? Vem/vilka bör ansvara?
- Har idrottsmiljön goda och funktionella faciliteter med lämplig utrustning? Använder ni träningslokalerna på ett så bra sätt som möjligt? Finns den tillgänglighet ni önskar? Utifrån dessa frågor, vad är angeläget att ni förbättrar? Hur kan det gå till? Vad och vilka är avgörande för att en förbättring ska komma till stånd?

Coachernas idrottsliga och pedagogiska kompetens

Som framgått är tränarnas kompetens mycket central och avgörande i skapandet av en framgångsrik miljö. Kompetensen påverkar också realiserandet av och kvaliteten på flera av de betydelsefulla faktorerna. Nedan följer exempel på frågor som studien väcker:

Inkluderar den samlade tränarkompetensen i miljön, förutom det mera idrottsspecifika kunnandet, kunskap och erfarenheter om:

- pedagogisk och psykologisk kompetens kring att utveckla, motivera, inspirera och leda individer och grupper?
- didaktiska överväganden ifråga om träningsinnehåll (vad som tränas i olika skeden) och metoder (hur övningarna läggs upp)?
- kulturens betydelse i både föreningen/miljön och träningsgruppen samt tränarnas roll i detta?
- idrottarnas och coachernas samlade tillvaro (helhetssynen på den idrottande individen), det vill säga idrott, skola, privatliv, familjeliv med mera, och om balansen mellan dessa?
- hur träningsfaciliteterna kan användas på ett optimalt sätt?

Om man utgår från vad som framkommer som betydelsefullt i andra framgångsrika pedagogiska miljöer väcks relevanta utvecklingsfrågor gällande tränarnas idrottsliga och pedagogiska kompetens. Här följer några exempel på frågor som då blir aktuella:

- Bedriver coacherna en verksamhet som är inriktad mot lärande och utveckling för de aktiva som inkluderar att strukturera mål och innehåll samt skapa förväntningar på resultat?
- Diskuterar coacherna öppet utvecklingsmiljöns resultat i förhållande till uppställda mål? Följer de upp förväntningarna med feedback?
- Är coacherna aktiva i att bygga upp utövarnas långsiktiga intresse för träningen, exempelvis genom att ge olika former av feedback och stöd i med- och motgång?

- Prioriterar coacherna praktiska övningar som ger de aktiva möjligheter att öva och tillämpa det som lärs in? Försöker de organisera träningen så att utövarna samarbetar och kan bidra till varandras lärande?

Om tränarkompetensen i er miljö, såväl den idrottsspecifika som andra aspekter (se ovan), inte bedöms vara tillräcklig, hur kan tränargruppens kompetens ökas? Hur värderas tränarnas kompetens i den samlade idrottsmiljön? Vem ansvarar för tränarnas kompetensutveckling? Finns det ansvar både i själva träningsmiljön och på organisations- och ledningsnivå?

Finns det utvecklingsmöjligheter när det handlar om att öka öppenheten och prestigelösheten mellan tränarna i er miljö? Om så är fallet, hur kan detta realiseras? Var ligger ansvaret?

Ges det möjligheter för er tränargrupp att möta andra tränare från såväl den egna idrotten som andra idrotter? Kan detta utvecklas och i så fall hur? Vem/vilka bör ta taktpinnen?

Finns det utvecklingsmöjligheter när det gäller att rekrytera coacher till er miljö? Om så är fallet, vilka förändringar behöver göras? Var ligger ansvaret?

Avslutningsvis vill vi betona att man inom respektive utvecklingsmiljö behöver ta ställning till ovanstående frågor och bedöma angelägenhetsgraden hos dem. Detta för att kunna prioritera, dels i det långsiktiga arbetet, dels utifrån de aktivas villkor i den aktuella gruppen. Det handlar då om att bedöma ifall de insatser som ska göras är betydelsefulla, nödvändiga eller absolut avgörande för verksamhetens och de aktivas fortsatta utveckling.

Referenser

Alexander, R. (2010). *Children, their world and education. Final report and recommendations of the Cambridge primary review*. Oxford: Routledge.

Alfermann, D., & Stambulova, N. (2007). Career transitions and career termination. In G. Tennenbaum & R. C. Ecklund (Eds.), Handbook of sport psychology (pp. 712–733). Hoboken, NJ: Wiley.

Augustsson, C. (2007). Unga idrottares upplevelser av föräldrapress. Doktorsavhandling. Karlstad: Karlstads universitet, 2007. Karlstad.

Baker, J. & Young, B. (2014). 20 years later: deliberate practice and the development of expertise in sport, *International Review of Sport and Exercise Psychology,* 2014, Vol. 7, No. 1, 135–157

Balyi I. & Hamilton A. (2004). Long-Term Athlete Development: Trainability in Childhood and Adolescence. Windows of Opportunity. Optimal Trainability. Victoria: National Coaching Institute, British Columbia & Advanced Training and Performance Ltd.

Bloom, B. S. (1985). Developing Talent in Young People, Ballantine Books, New York, 1985.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development, *American Psychologist*, 32, 513–531.

Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development. Cambridge: Harvard University Press.

Brown, J. (2001). Sports talent. How to identify and develop outstanding athletes. Champaign: Human Kinetics.

Bryman, A. (2011). Samhällsvetenskapliga metoder. Malmö: Liber.

Bourdieu, P. (1984). Distinction – a social critique of the judgement of taste. London: Routledge.

Byrne, T. (1993). Sport: it's a family affair. I Coaching children in sport, editerad av Martin Lee, 39–47. London: E & FN Spon, 1993.

Carlson, R. (1991). Vägen till landslaget: en retrospektiv studie av framgångsrika ungdomar i sju idrotter. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.

Carr, S., Weigand, D., & Jones, J. (2000). The relative influence of parents, peers and sporting heroes on goal orientations of children and adolescents in sport. Journal of Sport Pedagogy, 6, (2), 34–55.

Cassidy, T., Potrac, P., & McKenzie, A. (2006). Evaluating and reflecting upon a coach education initiative: the Code of rugby. The Sport Psychologist, 20(2), 16.

Chelladurai, P. & Carron, A.V. (1978). Leadership (Ottawa: CAPHER,1978).

Côté, J. & Fraser-Thomas, J. (2007). Youth involvement in sport. In P. Crocker (Ed.), Introduction to sport psychology: A Canadian perspective (pp. 266–294). Toronto, ON: Pearson Prentice Hall.

Côté, J., Baker, J., & Abernethy, B. (2007). Practice and play in the development of sport expertise. In G. Tenenbaum & R. C. Eklund (Eds.), Handbook of sport psychology (3rd ed., pp. 184–202). Hoboken, NJ: Wiley.

Côté, J., Lidor, R., & Hackfort, D. (2009). ISSP Position Stand: To Sample or to Specialize? Seven Postultes About Youth Sport Activities That Lead to Continued Participation and Elite Performance. International Journal of Sport and Exercise Psychology.

Côté, J., Turnnidge, J. & Evans, B. (2014). The dynamic process of development through sport. Kinesiologia Slovenica, 20, 3, 14–26.

Csikszentmihalyi, M., Rathunde, K., & Whalen, S. (1993). Talented teenagers: The roots of succes and failure. Cambridge: Cambridge University Press.

Culver, D., & Trudel, P. (2006). Clarifying the concept of communities of practice in sport. International Journal of Sport Science & Coaching, 3, 1–10. doi:

Denison, J., Mills, J. & Jones, L. (2013). Effective coaching as a modernist formation. In P. Potrac, P., Gilbert, W. & Denison, J. (Eds.), The Routledge Handbook of Sports Coaching. New York: Routledge.

Eliasson, I. (2009). I skilda idrottsvärldar: barn, ledare och föräldrar i flick- och pojkfotboll. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.

Ericsson, K. A., Krampe, R. T. & Tesch-Römer, C. (1993). The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. Psychological Review, 100(3), 363–406.

Ericsson, K. A., Prietula, M. J. & Cokely, E. T. (2007). The making of an expert. Harvard Business Review, July–August 2007, 115–121.

Fahlström, PG. (2001). ISHOCKEYCOACHER. En studie om rekrytering, arbete och ledarstil. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, akademisk avhandling.

Fahlström, PG. (2011). Att finna och att utveckla talang - en studie om specialidrottsförbundens talangverksamhet. FoU-rapport 2011:2. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Fahlström, PG., Patriksson, G. & Stråhlman, O. (2014). Vägen från landslaget – om elitidrott, karriär och avslutning. FoU-rapport 2014:3. Stockholm: Riksidrottsförbundet FoU-rapport 2014:3.

Fahlström, PG, Glemne, M., Hageskog, C-A., Kenttä, G. & Linnér, S. (2013). *Coachteamet – en satsning på elitcoacher i svensk friidrott.* Växjö: Linnéuniversitetet

Fahlström, PG., Gerrevall, P., Glemne, M. & Linnér, S. (2015). Vägarna till landslaget. Om svenska elitidrottarens idrottsval och specialisering. Stockholm: Riksidrottsförbundet FoU-rapport 2015:1, 2015.

Fahlström PG & Glemne, M. (2016). *Idrottens tränarutbildningar – kartläggning och analys. Huvudrapport.* Växjö: Linnéuniversitetet, 2016.

Finn., J. & McKenna, KJ. (2010). Coping with academy-to-first-team transitions in elite English male team sports: The coaches' perspective. International Journal of Sports Science & Coaching Jun2010, Vol. 5 Issue 2, p257 23p.

Fraser-Thomas, J.L., Coté, J. & Deakin, J. (2005). Youth sport programs: an avenue to foster positive youth development.Physical Education and Sport Pedagogy, Vol. 10, No. 1, February 2005, pp. 19–40.

Fraser-Thomas, J.L., Coté, J. & Deakin, J. (2007). Understanding dropout and prolonged engagement in adolescent competitive sport. Psychology of Sport and Exercise 9 (2008) 645–662.

Gilbert, W. & Trudel, P. (2004). Role of the coach: How model youth team sport coaches frame their roles. The Sport Psychologist, 18, 21–43.

Henriksen, K. (2010). The Ecology of Talent Development in Sport: A Multiple Study of Successful Athletic Talent Development Environments in Scandinavia. Institute of Sports Science and Clinical Biomechanics Faculty of Health Sciences, University of Southern Denmark.

Hoefer, W., McKenzie, T., Sallis, J., Marshall, S. & Conway, T. (2001). Parental Provision of Transportation for Adolescent Physical Activity, American Journal of Preventative Medicine, 21 (1): 48–51.

Hofstede, G. (1991). Organisationer och kulturer – om interkulturell förståelse. Lund: Studentlitteratur.

Håkansson, J. & Sundberg, D. (2012). *Utmärkt undervisning- Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Stockholm: Natur och Kultur.

Jowett, S. & Timson-Katchis, M. (2005). Social networks in sport: parental influence on the coach–athlete relationship, The Sport Psychologist, 19 (3): 267–87.

Kay, T. (2003). The Family Factor in Sport: a Review of Family Factors Affecting Sports Participation: Report Commissioned by Sport England. Loughborough: Institute for Youth Sport. pp. 37–58.

Kirk, D., Carlson, T., O'Connor, A., Burke, P., Davis, K. & Glover, S. (1997). The economic impact on families of children's participation in junior sport. Australian Journal of Science and Medicine in Sport, 29 (2), 27–33.

Larsen, K. (2013). Made in Denmark. Ecological perspectives on applied sport Psychology and talent development in Danish professional football. Institute of Sports Science and Clinical Biomechanics Faculty of Health Sciences, University of Southern Denmark.

Laurin, R. (2009). The influence of the "big five" factors on the demands-abilities fit in soccer academies. *Perceptual and Motor Skills*, 2009, 109, 239–250.

Lund, S. & Olofsson, E. (2009). Vem är idrottseleven? Idrottsprofilerad gymnasieutbildning och selektion. LUND: SVEBI årsbok 2009.

MacNamara, A. (2011). Psychological characteristics of developing excellence. In D. Collins, H. Richards, & A. Button (Eds.), Performance Psychology (pp. 47–64). Kidlington: Elsevier.

Mallet, C. J., Rynne, S. B. & Dickens, S. (2013). Developing high performance coaching craft through work and study. In P. Potrac, W. Gilbert & J. Denison (Eds.), The Routledge Handbook of Sports Coaching. New York, NY: Routledge.

Martindale, R. J. J., Collins, D. & Daubney, J. (2005). Talent development: A guide for practice and research within sport. *Quest*, 57, 353–375.

Mills, A., Butt, J. & Maynard, I. (2014). Toward an Understanding of Optimal Development Environments Within Elite English Soccer Academies, *The Sport Psychologist*, 2014, 28, 137–150.

Patel, R. & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Riksidrottsförbundet (2013). http://www.svenskidrott.se/Barnochungdomsidrott/Begreppinombarn-ochungdomsidrotten/

Rowley, S. & Graham, P. (1999). Intensive training in youth sport: an example of unequal opportunity, Children and Society, 13 (2): 119–29.

Shulman, L. (1986). Those Who Understand: Knowledge Growth in Teaching, *Educational Researcher* Vol. 15, No. 2 (Feb., 1986), pp. 4–14

Stambulova, N. (2009). Talent development in sport: The perspective of career transitions. In. E. Tsung-Min Hung, R. Lidor & D. Hackford (Eds.). Psychology of Sport Excellence (pp. 63–74). Morgantown: Fitness Information Technology.

Starkes, J.L. & Ericsson, K.A. (2003). Expert Performance in Sport: Advances in Research on Sport Expertise. Champaign, IL: Human Kinetics.

Storm, L. K., Henriksen, C. & Krogh-Christensen, M. (2012). Specialization pathways among elite Danish athletes: A look at the developmental model of sport participation from a cultural perspective. International Journal of Sport Psychology, 2012, 43, 199–222.

Storm, L.K. (2015). Coloured by Culture. Talent Development in Scandinavian Elite Sport as seen from a Cultural Perspective. Institute of Sports Science and Clinical Biomechanics Faculty of Health Sciences, University of Southern Denmark.

Strachan, L., Côté, J. & Deakin, J. (2009). A new view: Exploring positive youth development in elite sport contexts. Qualitative Research in Sport and Exercise, 3, 9–32.

Toms, M. & Fleming, S. (1995). Why play cricket…?: A preliminary analysis of participation by young males, The Sports Historian, 16, 89–106.

Trost, J. (2010). Kvalitativa intervjuer. Lund: Studentlitteratur.

Tushman, M. L. & Anderson, P. (1986). Technological discontinuties and organizational environments, Administrative Science Quarterly, 31 (1986), 439–65.

Wagnsson, S. & Patriksson, G. (2007). Specialisering i barn- och ungdomsidrotten. Svensk idrottsforskning, 16 (1): 6–9.

Van Deventer, K. (2000). Parents' perceptions of their children's participation in physical activity: a survey of selected Western Cape high schools. South African Journal for Research in Sport, Physical Education and Recreation , 22: 59–73.

Vetenskapsrådet (2002). http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf

Zeijl, E., Te Poel, Y., Du Bois-Raymond, M., Ravesloot, J. & Meulman, J. (2000). The role of parents and peers in the leisure activities of young adolescents, *Journal of Leisure Research*, 32 (3): 281–302.

http://malmoidrottsgrundskola.skola.malmo.se/skolan/om-skolan, 161123.

BILAGA:
Undersökningens uppläggning – utvecklad beskrivning

Instrument och urval

Under projektets planering utkristalliserades, i samråd med Riksidrottsförbundet, syftet att beskriva och analysera framgångsrika idrottsmiljöer kring talangutveckling. Med framgångsrika miljöer menas, som tidigare nämnts, föreningar, orter, idrotts-gymnasier och akademier som kontinuerligt fostrar utövare på god nationell och internationell nivå. Huvudfrågan är alltså vad som kännetecknar idrottsmiljöer som är särskilt framgångsrika när det gäller att över tid få fram duktiga idrottsutövare. Dessutom har ett utökat syfte varit att pröva och utveckla en modell som både kan beskriva miljöerna och användas i ett tillämpat utvecklingsarbete.

För att besvara vårt syfte har vi valt att genomföra intervjuer på olika organisatoriska nivåer i den idrottsliga verksamheten. Det har handlat om att inleda den empiriska datainsamlingen på en mera övergripande nivå, där det finns en god överblick över den samlade verksamheten, för att sedermera ”tratta ner” datainsamlingen på en mera operativ nivå i aktuella miljöer.

För genomförandet av den första delen i studien valdes tolv idrotter ut (kallas här förbundsstudien). Urvalet gjordes utifrån ett flertal kriterier för att få en så pass bred representation som möjligt. Det handlade om att det skulle ingå individuella idrotter och lagidrotter, sommar- och vinteridrotter samt att det skulle vara idrotter som har olika stora förbund när det gäller antalet aktiva. De aktuella idrotterna var:

- Badminton
- Basket
- Fotboll
- Friidrott
- Handboll
- Innebandy
- Ishockey
- Konståkning
- Orientering
- Simning/simhopp
- Skyttesport
- Tennis

För att få klarhet i om det finns särskilda miljöer som är framgångsrika när det gäller att återkommande få fram duktiga idrottsutövare, och vad som i så fall kännetecknar dem, togs kontakter med berörda idrotter på en nationell nivå. Vanligtvis kontaktades ansvariga på respektive specialidrottsförbund (SF) – till exempel förbundschefer och sportchefer – för att identifiera passande personer att intervjua. I samverkan med dessa kontakter valdes lämpliga personer ut, oftast personer anställda på någon position i respektive specialidrottsförbund.

Utifrån resultaten i förbundsstudien, det vill säga den datainsamling och sedermera analys som gjordes med personer som har en god överblick över den idrottsliga verksamheten, urskildes ett antal miljöer (föreningar, akademier) inom de olika idrotterna som bedömdes återkommande få fram duktiga idrottsutövare. Därför blev det ett naturligt steg i processen att intervjua personer med särskilt god inblick i dessa verksamheter (kallas här idrottsmiljöstudien) för att få fram så bra svar som möjligt på frågan om vad som kännetecknar särskilt framgångsrika idrottsmiljöer. Vi valde att genomföra denna studie i sex av de tidigare studerade tolv idrotterna. Selekteringen skedde på samma grunder som i förbundsstudien och de sex idrotterna var:

- Basket
- Fotboll
- Friidrott
- Ishockey
- Simning
- Tennis

I var och en av de utvalda idrotterna identifierades personer som uppfattades ha en god kännedom om talangutvecklingsverksamheten i allmänhet och särskilt framgångsrika miljöer i synnerhet. Det har i slutändan handlat om intervjuer med två till fyra personer per idrott. Sammantaget intervjuades 35 personer, 21 inom förbundsstudien och 14 inom idrottsmiljöstudien. Av de intervjuade var 29 män och 6 kvinnor.

Datainsamling och bearbetning

Datainsamlingen har, som redovisats ovan, genomförts i två steg (se figur nedan). I den inledande förbundsstudien kontaktades de personer som valts ut i de tolv idrotterna, vanligtvis en till två respondenter per idrott. Intervjutillfällen bokades in och samtliga intervjuer realiserades vid personliga besök och spelades in. Därefter har intervjuerna transkriberats och bearbetats.

Vi har använt oss av semistrukturerade intervjuer, det vill säga intervjuer där man utgår från frågeområden snarare än exakta, detaljerade frågor. Genom att ha några större frågeområden istället för många detaljerade frågor har vi kunnat föra samtalet mer naturligt och låta personerna själva i stor utsträckning styra i vilken ordning olika saker kommer upp. Syftet med intervjuerna har varit att få idrottens representanter att berätta så mycket som möjligt utan att ledas av intervjuaren. Intervjupersonerna har fått svara och associera tämligen fritt och intervjuer har liknats mer vid ett vanligt samtal.

Frågeunderlaget baserades på innehållsområden i Henriksens ATDE-modell (2010). Huvudsakligen berördes följande delar:

Finns det föreningsmiljöer (eller andra miljöer) som är särskilt duktiga på att få fram talanger inom er idrott?

Eventuellt ett inledande samtal om synen på talang, skeden/steg i talangutvecklingen och så vidare. Vilka är miljöerna i så fall? Har det varit samma miljöer under en längre tid? Förändringar? Orsaker? Cykler?

Vad är det som gör att dessa föreningar är särskilt framgångsrika på att "producera/få fram" talanger? Värderingar och prioriteringar kring bland annat nedanstående faktorer/punkter. Reflektioner kring förändringar framöver.

- Miljö/plats/upptagningsområde/storlek på förening/närhet till RIG/NIU?
- Kulturen? Renommé?
- Ledar- och tränarkompetens? Organisationen? Stödapparaten runt den aktive? Annat stöd?
- Träningsmöjligheter, träningstider, övriga faciliteter? Innehållet och kvaliteten i själva träningen?
- Träningskamrater? Förebilder i miljön?
- Kombinationen mellan skola och idrott, eventuell flexibilitet kring studier? Eventuell samverkan mellan "miljön" och hemmaföreningen?
- Den sociala gemenskapen – både inom och utanför idrotten?
- Ekonomiska förutsättningar?
- Stöd från förbundshåll?
- Annat?

Resultaten från förbundsstudien bearbetades och analyserades och det utkristalliserades ett antal faktorer som bedömdes ha en god relevans för att kännetecknа en framgångsrik miljö för att utveckla goda idrottsutövare. Faktorerna strukturerades i fem huvudgrupper (ej prioritetsordning) enligt följande:

- En kultur präglad av tydlig struktur
- Helhetssyn på den idrottande individen
- God fysisk träningsmiljö och ekonomi
- Tränarnas kompetens
- Träningsgruppens sammansättning och samverkan

För att fördjupa frågan kring vad som är särskilt utmärkande för framgångsrika idrottsmiljöer när det gäller talangutveckling valde vi att intervjua personer med särskilt god kunskap i liknande uttalade verksamheter. Dessa personer hade olika funktioner/positioner inom respektive idrott, till exempel regionalt ansvariga för talangutveckling, ungdomslandslagsansvariga, klubbtränare och förbundskonsulenter. Vi intervjuade två till fyra personer i de sex utvalda idrotterna. Intervjuerna genomfördes till övervägande delen individuellt och vid personliga besök och spelades in. Två av intervjuerna gjordes via telefon.

Datainsamlingen under idrottsmiljöstudien karaktäriserades av öppna och ofta prövande intervjuer som byggde vidare på resultaten från den inledande förbundsstudien. Respondenterna fick i god tid före intervjutillfället ta del av ett relativt omfattande fråge- och diskussionsunderlag som till stor del var baserat på de inledande svaren. Efter några inledande frågor kring om det finns miljöer som är särskilt duktiga på att få fram talanger, och vad som i så fall utmärker dessa, utgick intervjun ifrån sex områden: (1) Organisationskultur med god struktur och ekonomi, (2) En helhetssyn på utvecklingen av den idrottande människan, (3) Fysisk träningsmiljö, (4) Ledarnas/tränarnas kvalitet och kompetens, (5) Träningsgruppens betydelse och (6) Träningsinnehåll och upplägg.

Under vart och ett av dessa sex områden fanns först en text som beskrev vad det *handlar om* följt av relevanta *frågor* i sammanhanget. Tanken var att respondenten i god tid skulle kunna sätta sig in i området och även förbereda sig på de diskussionsfrågor som var planerade kring respektive område.

I forskningsmetodik används ofta begreppen induktiv och deduktiv metod. Induktiv metod innebär att forskaren undersöker ett objekt utan att utgå från en etablerad teori. Utifrån den insamlade informationen angående objektet och verkligheten försöker forskaren sedan formulera en teori (Patel och Davidson, 2003). Med deduktiv metod menas att en forskare utgår från vedertagna och redan existerande teorier för att utifrån dessa formulera ett antal hypoteser som sedan prövas i verkligheten. Vi har i detta projekt tillämpat en tredje metod – abduktion. Man kan se abduktion som en kombination av induktion och deduktion. Det abduktiva synsättet innebär att forskaren pendlar mellan olika sätt att relatera teori till empiri. Fördelen med detta är att forskaren inte är lika låst som om enbart induktion eller deduktion skulle användas (Patel och Davidson, 2003). I arbetet med projektet har det inneburit att vi har tagit utgångspunkt i tidigare forskning men ändå försökt vara öppna för alternativa perspektiv.

Intervjuerna spelades in och transkriberades. Hela analysförfarandet gjordes i samverkan mellan alla forskare i projektet och har skett stegvis.

1. Intervjuutskrifterna lästes av samtliga forskare flera gånger för att få en känsla av vad som sagts och för att ge ett första intryck av vad som framkommit.
2. Utifrån denna första läsning identifierades meningsbärande enheter ut som svarade mot syfte och frågeställningar, det vill säga meningar eller stycken av samma grundläggande innebörd och som svarade mot studiens syfte.
3. Utifrån dessa enheter konstruerades kategorier (faktorer). Dessa jämfördes kontinuerligt under analysprocessen för att utveckla dem och för att se till att de inte överlappade varandra.
4. Nästa steg innebar att försöka finna en röd tråd mellan kategorierna för att möjliggöra en tematisering av resultatet.
5. Sista steget innebar att tolka resultatet utifrån den teoretiska modellen, jämföra resultatet med tidigare forskning på området samt eventuellt revidera arbetsmodellen.

Här följer en bild som synliggör den samlade processen kring datainsamlingen.

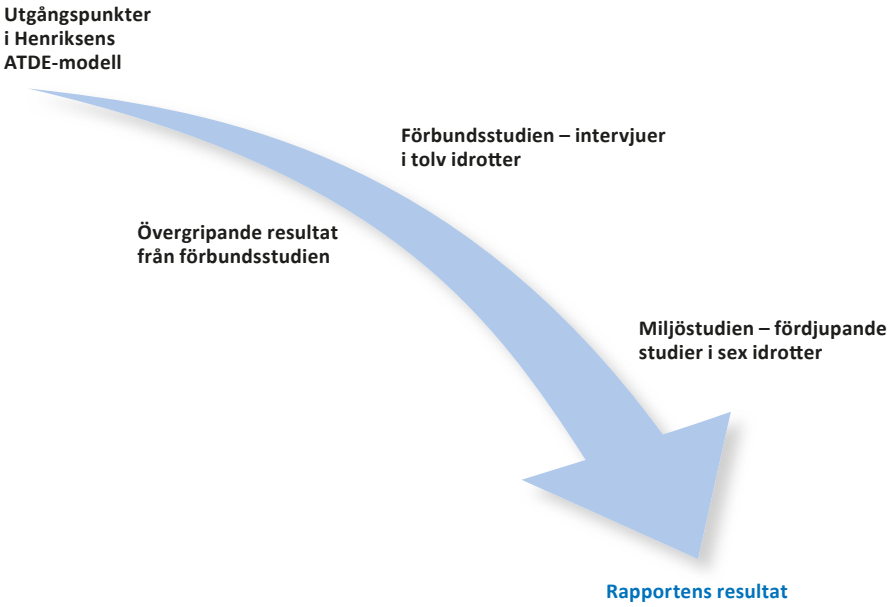

Figur 5. Process kring datainsamlingen.

Etik

I arbetet inom projektet har utförts enligt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet, 2002). Enligt dessa gäller fyra krav kring hur individen bör skyddas i medverkan i ett forskningsprojekt: (1) Informationskravet, (2) Samtyckeskravet, (3) Konfidentialitetskravet och (4) Nyttjandekravet. Vid genomförandet av intervjuerna har dessa punkter beaktats och respondenterna har informerats om dessa. Vidare har information skett om att tystnadsplikt gäller, samt att respondenten när som helst kan avbryta intervjun (Trost, 2010). Nedan presenterar vi de fyra kraven och vad det inneburit för denna rapport.

1. **Informationskravet**
   Det är viktigt att forskaren/intervjuaren informerar den berörda personen om den aktuella undersökningens syfte, att deltagandet är frivilligt och att försökspersonen har rätt att hoppa av om så önskas. Vidare ska personen få information om vilka moment som ingår i undersökningen (Bryman, 2011). I detta empiriska arbete presenterades vad vår studie skulle handla om. Därutöver tydliggjordes att deltagandet i studien var frivilligt och att respondenterna när som helst kunde avbryta sin medverkan.

2. **Samtyckeskravet**
   Den berörda personen har rätt att för egen del bestämma över sin medverkan i undersökningen efter att personen har fått information om vad det ska handla om. När det gäller minderåriga krävs godkännande av föräldrar eller vårdnadshavare (Bryman, 2011). Respondenterna har informerats om att deltagandet är frivilligt och de har haft full frihet att välja att avstå från att delta. Inga deltagare är minderåriga i studien, varför samtycke från föräldrar eller vårdnadshavare inte varit aktuellt.

3. **Konfidentialitetskravet**
   De personer som deltar i studien ska behandlas med största möjliga konfidentialitet. Det innebär att resultaten ska presenteras så att enskilda personer eller, i det här fallet, förbund eller föreningar inte ska kunna gå att härleda. Dessutom informerades samtliga respondenter om att samtliga intervjuer kommer att sparas hos ansvariga på Institutionen för idrottsvetenskap på Linnéuniversitetet.

4. **Nyttjandekravet**
   Nyttjandekravet innebär att information som samlas in i studien enbart kommer att nyttjas för forskningsändamålet (Bryman, 2011). I denna undersökning klargjordes för de intervjuade att det insamlade materialet uteslutande kommer att tillvaratas för det forskningssyfte som de samtyckt till.

Bedömning av projektets trovärdighet och källor

Vetenskapliga undersökningar kan bedömas utifrån olika kriterier. Bryman (2011) använder begreppet trovärdighet som kan delas in i fyra delar: (1) Tillförlitlighet, (2) Överförbarhet, (3) Pålitlighet och (4) Konfirmerande.

1. Tillförlitlighet innebär att forskarna behandlar sitt material på ett korrekt sätt. I denna studie ska detta förstås som hur intervjumaterialet behandlas. Forskarna ska ha strävat efter att återge respektive respondents andemening på ett trovärdigt vis.
2. Överfarbarhet innefattar att ge en tydlig och korrekt beskrivning av den kontext som studeras. Det aktuella sammanhanget har därför en signifikant betydelse av hur materialet kan tolkas.
3. Pålitlighet innebär att det ska vara en tydlig redogörelse för hur undersökningen har bedrivits och att det finns möjlighet att granska de källor som använts. I det här fallet handlar det om att allt intervjumaterial sparas för att kunna granskas och att studiens källor tydliggörs.
4. Konfirmerande innebär att det ska vara möjligt att styrka resultatet av undersökningen. Det handlar i studier som denna om att eftersträva objektivitet. Det är också viktigt att styrka tolkningarna med vetenskaplig forskning för att de ska betecknas som trovärdiga.

Respondenterna i förbundsstudien kan sägas stå för ett officiellt perspektiv och kan därmed sägas föra specialidrottsförbundens talan. För idrottsmiljöstudien utvaldes personer med särskilt god inblick i miljöer som bedömdes återkommande få fram duktiga idrottsutövare inom respektive idrott. Det är därför på sin plats att betona att olika relevanta framgångsfaktorer och utvecklingsmiljöer skulle kunna beskrivas annorlunda av andra aktörer inom verksamheten. En annan landslagskapten eller förbundsfunktionär skulle naturligtvis kunna beskriva förbundets verksamhet på ett annat sätt, utifrån sitt perspektiv. Svaren behöver alltså inte nödvändigtvis återspegla de olika miljöernas synsätt. På samma sätt har inte heller de aktiva intervjuats i denna studie eftersom det inte varit syftet med denna studie. De aktivas erfarenheter och perspektiv är således någonting för framtida forskning.

Ytterligare en kommentar angående undersökningsgruppen är att av sammantaget 35 intervjuade personer var 29 män och sex kvinnor. Detta svarar sannolikt mot verkligheten vad gäller könsfördelningen på poster som talangansvarig, landslagschef, utvecklingskonsulent och liknande inom specialidrottsförbunden. Könsfördelning bör dock noteras eftersom intervjusvaren kan antas påverkas av om den svarande är man eller kvinna, till exempel på områden som likheter och skillnader mellan könen i talangverksamheten och synen på tjejers och killars talangutveckling.

Riksidrottsförbundet

Idrottens Hus, Box 11016, 100 61 Stockholm | Tel: 08 - 699 60 00 | Fax 08 - 699 62 00
E-post: riksidrottsforbundet@rf.se | Hemsida: www.rf.se